

AGORA

Institutblad for Klassisk Arkæologi og Oldtid og Middelalder

1

1994

JANUAR

Indhold:

Redaktionelt forord 1

Meddelelser fra institutterne

Meddelelser fra Institut for klassisk arkæologi 3

Meddelelser fra Institut for oldtids- og middelalderforskning 4

Meddelelser fra Studienævn for de klassisk filologiske fag 5

Specialeresumé

Leif Erik Vaag: *Phokæisk Red Slip Keramik (Late Roman C Ware).
Typologi og datering* 9

Fortsættes på omslagets tredje side

Under rubrikken Meddelelser fra Institut fra Oldtids- og Middelalderforskning og Institut for Klassisk Arkæologi bringes informationer om institutternes aktiviteter og undervisning. Kun når de er underskrevet med navn ledsaget af funktion i de pågældende organer, har disse meddelelser officiel karakter.

Alle øvrige indlæg dækker udelukkende underskriverens/underskrivernes personlige mening.

ISSN 0106 - 2913

AGORA. Institut for klassisk arkæologi og Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, Aarhus Universitet. Red.: Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, bygn. 323, 8000 Århus C. Tlf. 89 42 20 52.

Redaktion: Søren Sørensen, Giuseppe Torresin, Connie Møller, Ittai Gradel, Benedikte Ballund, Jacob Højte, Leif Erik Vaag og Simon Laursen.

Redaktionen ønsker at takke Annette Hoffbeck og Jytte Bisgaard Møller fra det hum. fakultets trykkeri for deres hjælp til fremstillingen af Agora.

Redaktionelt forord

Endnu engang er det utrolige sket: enorme mængder af stof er tilflydt redaktionen og har denne gang faktisk nærmest gjort den livet surt. Et enkelt nummer af *Agora* kan ikke rumme mere end 60 sider; allerhøjest og kun med stort besvær 64. Med dette nummer er denne grænse blevet overskredet, og det har været nødvendigt at lave et tillæg med redegørelser for semesterets undervisning. Når det egentlige *Agora*, som læseren nu har i hånden, udkommer, har tillægget allerede været i omløb i nogen tid.

I dette nummer har vi som sædvanlig en runde af meddelelser fra institutterne. Derpå har vi et arkæologisk specialeresumé af Leif Erik Vaag om en bestemt type senromersk keramik, og så bryder i 'Alt andet' diskussionen om Ittai Gradels udspil over for filologerne ud på de følgende sider. Efter dette kommer slutningen på Giuseppe Torresins svar til Jakob Balling, som begyndte i sidste nummer.

Til slut, som altid, noget i 'I anledning af'. Denne gang i anledning af oprettelsen af et Grønbechselskab.

Fra og med indeværende nummer er der oprettet en fast beklagelsesrubrik - for det synes ikke muligt at udrydde de sidste smuler af kludder i dette blad. Denne rubrik kommer til at befinde sig efter indholdsfortegnelsen, normalt på side tre af omslaget, og den hedder **Kludrekolumnen**. Redaktionen håber selvsagt ikke at få meget brug for den.

Det vigtigste, redaktionen ellers har at melde fra sin egen lille verden, er optagelsen af to nye medlemmer, begge arkæologer: Leif Erik Vaag (jo, den samme) og Jakob Munk Højte (studievejleder på klass. ark.)

DEADLINE
for næste nummer:

MANDAG
16. MAJ
1994

Meddelelser fra institutterne

Meddelelser fra Institut for Klassisk Arkæologi og Center for Antikstudier

Et godt blad kræver en nådesløs redaktør. Agora kan rose sig af at have en sådan. Ved hver deadline mærkes hans hede ånde i nakken. Han skærer heller ikke bidragyderne over een kam, men ved hvordan hver enkelt skal tackles. I hans seneste erindringsepistel til undertegnede forekom en passus: "...og redaktionen beder dig derfor om at lave en redegørelse for din undervisning i næste semester (hvis du har nogen)" - han må have haft i tankerne, at jeg er overgået til tjenestemandsansættelse.

Jo, jeg agter at give undervisning i det kommende semester: et fortsat og opsamlende forløb fra forrige semester om *Romerske kopier, med særligt henblik på Afrodias-skolen* (torsd. 10-12) samt et mere seminaragtigt om *Den senromerske villa* (aftaletime tirsd. d. 1. febr. kl. 13.00). Dette sidste berører mit aktuelle forskningsområde, og hvis nogen iblandt de klassiske filologer arbejder med relevante aspekter af senantik litteratur (f.ex. med Ausonius, Nonnos eller historikere som Ammianus Marcellinus) så vil jeg gerne høre nyt derom. Til almindelig oplysning har jeg planer om, evt. indenfor European Science Foundation's regi, at arrangere et seminar om den senantikke villa, dens arkitektoniske form og udsmykning, ejernes mentale forestillingsverden - og hvordan villaen fungerede som enhed socialt og økonomisk i en verden under drastisk forandring. I

begyndelsen af semestret vil jeg lave endnu et opsamlingsheat over *Antikmuseets romerske mønter*, og endelig har jeg skaffet Instituttet et ekstra undervisningsforløb over *Attisk rødfigursvasemaleri fra ca. 480*. Så kvantiteten skulle være i orden. Kvalitetskontrollen er på trapperne, men endnu er den ikke indført.

En kort frontberetning:

Fra Instituttet er der ikke de store nyheder. Vi har for forårssemester inviteret to gæsteforelæsere, begge i marts. Prof. Klaus Fittschen, direktør for Det tyske Institut i Athen, vil tale om *The Sanctuary of Demeter at Eleusis in Roman Time* og Dr. Andreas Schmidt-Colinet, Bern, vil tale om den nyeste forskning i *Palmyra* samt give et seminar over de igangværende undersøgelser af *stenbruddene i Palmyra*. Evt. vil han også tale om en *ny tolkning af de hadrianske tondi på Constantin-buen*. Tid, sted og nøjagtige titler vil blive annonceret senere.

Fra Centret er der umiddelbart heller ikke så meget aktuelt. Først lidt som nu er histoie. Antikseminaret forløb vel (måske også som planlagt?) - skvulp, dønninger, resultater og tanker forefindes i sidste nummer af Agora. Blandt de mere konkrete tiltag kan nævnes planen om at etablere en database over antikforskere i Norden, med angivelse af den enkeltes kompetence og forsk-

ningsområder. Denne registrant vil især være nyttig for ph.d.-studerende. Det kan i denne sammenhæng nævnes, at Centrets forskeruddannelsesforslag har fået en særdeles positiv modtagelse. Ved seminaret glædede jeg mig nok mest over stemningen, munter og optimistisk var den. Selvfølgelig gik der koks i den indimellem; nogle episoder blev der også plads til, men intet uopretteligt. Diskussionsen gik virkelig godt på tværs af fagene, forløbet havde det mildt anarkistiske præg, som er befordrende for konstruktiv tankevirksomhed uden at ende i kaos. Nogle prægante formuleringer blev hængende. Især heftede jeg mig ved Jerker Blomqvists tørre konstatering angående antikkens viderelevn: at her og nu måtte vi nok konstatere, at den var forbi.

Med hensyn til efteråret er der specielt grund til at erindre det tværfaglige undervisningsforløb om romersk religion (v. Ittai Gradel),

som trak fulde huse, og stadig giver stof til perspektivrige diskussioner. For det kommende år kan nævnes, at et forskeruddannelsesseminar om *Roman Identities* (23. - 25. sept.) med deltagelse af en række internationale kapaciteter er ved at blive planlagt af en gruppe bestående af Ittai Gradel, Hanne Sigismund Nielsen, Erik Christiansen og Uffe Østergaard. Fra efteråret og tre år frem vil Ittai Gradel være Forskningsrådsstipendiat ved Centret.

Centret er sin ustrukturerede struktur til trods ved at etablere sig fast i Universitetets mentale landskab. Fra højeste sted er der ønske om at støtte forskningen med en større bevilling og samtidig give Antikmuseet et løft. Nye arkitektoniske rammer - indbefattet institutsammenflytningen - vil yderligere kunne bidrage til at styrke Antikken som en helhed. Mere herom sidenhen.

Niels Hannestad
Instituttleder

Meddelelser fra Studienævn for Klassisk Arkæologi

Ingen meddelelser i dette nummer

Meddelelser fra Institut for Oldtids- og Middelalderforskning

Flytningen til 414-415: Vi glæder os til naboskabet med Klassisk Arkæologi, med Vandrehallen, med Statsbiblioteket o. a., men beklager, at det vil vare nogen tid, før Historie kan følge efter. Historisk Institut har udvist stor imødekommenhed i forbindelse med flytningen, der jo indebærer, at historikerne får langt at gå efter de oldtidshistoriske bøger på O & M's bibliotek. Tak til Historie!

Alle berørte parter informeres løbende om alle aspekter af flytningen. Så jeg kan fatte mig i korthed her.

Flytningen vil efter alt at dømme skulle finde sted i april; men jeg bestræber mig for, at så meget som overhovedet muligt skal være forhandlet på plads den 1. februar, når Ostenfeld, stedfortræderen/vicestitutlederen, træder til, og institutlederen forskningssemester begynder. (Som det fremgår af opslag ved sekretariatet og mit kontor, har jeg træffetid nogle gange i løbet af mit forskningssemester; og man er velkommen til at lægge besked til mig på sekretariatet).

Det har været rart at mærke den meget udstrakte hjælpsomhed, som den forestående flytning har sat fri på instituttet.

I sammenhæng med flytningens perspektiver kan følgende glædelige meddelelse betragtes: Aarhus Universitets Forskningsfond har bevilget 2 millioner kroner til antikstudierne ved Aarhus Universitet. Bevillingen gælder fra begyndelsen

af 1995, men er ellers ikke nærmere udspecificeret endnu.

Vi har - ligesom i øvrigt en række andre institutter - modtaget den prægtigste boggave fra Aarhus Kate-dralskoles bibliotek.

Pas godt på instituttet i forårssemestrets løb.

Ole Thomsen
Instituttleder

Meddelelser fra Studienævn for de Klassisk Filologiske Fag

Regnskabet med plus og minus for Efteråret 93 er kommet. *Vi klarede os godt!* Som det blev fortalt i sidste SN-redegørelse (AGORA 1993-4), er det først i november måned, når dette regnskab kommer, at vi får at vide om vi har planlagt rigtigt eller forkert i det semester, der er ved at slutte. Allerede før semesterstart foreligger ganske vist Fakultetets nøgle, d.v.s. en beregning der på den ene side noterer hvor mange lærerressourcer et institut råder over, på den anden side hvor mange aktive studenter, der er på hvert institut (regnet i studietrinstilvækst). Nogle institutter viser sig at være underbemandede, andre overbemandede. Vores institut havde lærerressourcer for 7,6 årsværk i E 93, mens studenternes studietrinstilvækst, beregnet som gennemsnittet i de sidste 4 semestre, var 23,98, svarende til 3,4 lærerårsværk. Altså et kolossalt underskud: 4,2!! Men denne situation er kronisk for vores institut og bliver ikke bedre i august 1994, fordi en medarbejder, der har nået pensionsalderen, går af. For at være i pari skulle vi nu afskedige fire medarbejdere, efter august *kun tre!!* Jeg har i sidste nummer af AGORA forklaret, hvordan vi forsøger at rette på det kroniske Institutunder-

skud ved at "sælge" undervisning ud af huset. I E 94 drejede det sig om teolog-græsk og latin for middelalderarkæologer. Jeg skal bare her tilføje en ting: under vores institut kører også to kurser i elementær græsk og latin med undervisningsassistenter og vi får en godtgørelse for det i nøglen. Men kun på papir, fordi Fakultetet har besluttet ikke at betale undervisningsassistance til de institutter der er overbemandede. Det vil sige at enten skulle Institutet selv fra annuum betale undervisningsassistenterne eller de faste lærere skulle selv undervise i de to elementære kurser. Men hvis vi "sælger" så meget undervisning ud at vi får en overskud, får vi også betalt undervisningsassistenterne. Det er det som heldigvis er sket i E 93.

SN'et synes at systemet med betaling af de sproglige kurser ikke er retfærdigt og hensigtsmæssigt og har også foreslået et andet system; man må håbe at vi kan overbevise de fag som også har tilsvarende elementære kurser og fakultetet om at ændre ordningen.

Fakultetets nøgle foreligger altså før semesters start og rygtes om det kolossale overskud og om overbemandingen ved Oldtids- og Mid-

delalderforskning får lov til at spredes pagos et compita circum i tre fire måneder. Først i slutningen af semestret kommer regningen over alle Institutsaktiviteterne der viser at Oldtid og Middelalder har tilkæmpet sig stillingen som overskudsinstitut.

Et stort bidrag til det er kommet fra vores undervisning på J.Å.U.: Nygræsk og især Retorik, Kommunikation og formidling: Modul I. Fakultetet betaler en bestemt kvote i kontante penge for hver betalende JÅU-kursist. Kvoterne kommer dog først til udbetaling, når instituttets gæld er saneret. Gæld vil sige undskuddet regnet i undervisningsassistenttimer. I E 93 har vi med 43 kvoter betalt vores gæld og har så fået 26 kvoter. Derudover betalingen for undervisningsassistenterne. I alt havde vi til gode 60 kursister fra retorik og 8 fra nygræsk. (Fakultetet afrunder tallene for personer, men betaler præcist efter undervisningsindsats). 12 af de ialt 72 betalende kursister i Retorik er blevet tilskrevet Nordisk efter den procent undervisning Nordisk har haft i Modul I.

Jeg tror også dette er stedet hvor jeg i lærernes og studenternes navn ønsker at takke de lærere der påtager sig ekstern undervisning, der ofte er meget tung; B. Due; E. Ostenfeld, O. Thomsen; P. O. Jastrup; S. Laursen. Spændingen for E 93 er udløst. Nu begynder den for F 94. Fakultetsnøglen foreligger allerede og vi står i den for et endnu større underskud: 4, 43. Mulighederne for at sanere gæld eksisterer, men følgerne af de nye regler for fordelingen af uass-timer kan ikke let forudsiges.

Bekendtgørelsen om de Humanistiske studiers struktur er endnu ikke kommet: er forsinkelsen et tegn på

at man i direktoratet er blevet klar over at inddelingen i tre baccalaureatus-år og to overbygnings-år faktisk afskaffer specialet?

En forbedring af SU er blevet indført: nu kan alle studenter der skal deltage i elementære kurser, for eks. GSK græsk og GSK latin, få 7 måneder ekstra SU, hvis de studieordninger, de studerer under, kræver at de skal nå et niveau, der ligger to trin over det niveau, de er i besiddelse af. Alle deltagere i GSK-kurser hos os skal nå niveau A fra niveau 0 eller C. Så har de alle ret til 7 måneder. SN'et har allerede informeret Stipendiekontoret derom. Jeg beder hver enkelt student om at kontrollere at der ikke sker fejl i den personlige SU-regning, hvad let kan ske, når ordningerne ændres undervejs..

Gymnasieelever fra Amtet vil besøge Institutet d. 9 marts. (Åbent hus-arrangement). Vores studievejleder P. Okkels har insisteret over for amtet for at arrangementet også blev holdt i 1994. I betragtning af det store antal studenter der kan søge optagelse i vores optagsgruppe, er oplysningsaktiviteten vigtig i F 94.

Arrangementet med de gamle OK-studerende er planlagt for d.19 marts I tilknytning med planlægningen af undervisning i F 94 blev der taget beslutning om emnet for Fællesugen 94. Emnet er blevet forelagt SN'et for klass. arkæologi, og de to SN vil så henvende sig til de andre interesserede fag. Emnet er "Naturvidenskab, teknik og teknisk fremskridt". Det vil være naturligt inden for dette emne at se for eks. på forholdet mellem filosofi og naturvidenskab i antikken, mellem filosofi/naturvidenskab og det som oldtiden kalder kunst, for eks. medicin, at se på nogle teknologier, at

sammenligne de antikke teknologier i den romerske verden med de teknologier som de samtidige "barbarer" var i besiddelse af og med middelalderen; at se på magi/kemi i senantikken etc. etc. Klass. filologer., klass. arkæologer, middelalderarkæologer, medicinere og medicinhistorikere, lærere og studenter ved Institut for de eksakte videnskabers historie, filosoffer og historikere kan være interesserede og vil blive opfordret til at deltage. Fællesugen er planlagt til begyndelsen af februar, men det er sandsynligt at SN'et beslutter at udskyde den til marts.

SN'et har vedtaget en *ændring i pensum* for den mundtlige prøve i

bisproget under grunduddannelsen (kombination græsk-latin). Den del pensum som man har opgivet til prøven textlæsning kan stadigvæk trækkes fra pensum til bisprogetsprøven, men kun for maksimalt 100 normalsider. Men studenten kan trække det fulde pensum til tekstlæsning fra pensum til den mundtlige prøve i overbygningen. Denne ændring tilstræber til ikke at reducere det allerede nu magert pensum i bisproget så meget, at prøven bliver meningsløs.

Giuseppe Torresin
Studieleder

Phokæisk Red Slip Keramik (Late Roman C Ware). Typologi og datering. *

af Leif Erik Vaag

Det er ikke alt, der er lige let at gå til. Jeg aner ikke, hvilket ansigtsudtryk en sådan titel må afstedkomme hos en filolog, men det skal siges, at selv mange klassiske arkæologer synes, at et "keramik-speciale" må være en kedsommelig affære at give sig i kast med, ja nogle vil endog føle det som en straf. Et referat af dette speciale vil være af større interesse for studerende på klassisk arkæologi, men måske af mindre for folk på OM, hvilket er naturligt nok. Initiativet til disse resumeer er godt, men vi står med et problem, når vi skal formidle resultaterne. Men det kan være hulens svært, for indholdet af vores respektive specialer "lapper" ikke altid ind over fagområderne, og relevansen af det uden for egne rækker kan synes minimal. AGORA er ment som et forum for vores institutter. Derfor må vi bestræbe os på at gøre vores bidrag spiselige for hinanden, så vi ikke kun kommunikerer med vores egne fagfæller. At det er svært fremgår måske af nedenstående.

Lad det være sagt med det samme. Den keramikgruppe jeg har undersøgt, har aldrig drevet det til at blive omtalt i skriftlige kilder, hvilken skæbne der er blevet faktisk al sen-romersk keramik til del. Dvs at den fremstår som et rent materielt levn, hvis værdi ligger i at være et dateringsredskab i arkæologiske kontekster. Æstetisk set er denne keramik-gruppe ikke nogen nydelse - i hvert fald ikke set med vanlige klassiske øjne.

Phokæisk Red Slip Ware (PRS) hører til "red slip" traditionen, hvis hovedgruppe, African Red Slip, blev produceret i Nordafrika. Denne gruppe bryder de italiske og galliske "terra sigillata" (TS) værksteders dominans i det central-og specielt østmediterrane område. I løbet af 2. årh. e.kr. bliver de udkonkurreret totalt. Red-Slip keramikken er rødlig lig næsten al anden romersk keramik, og navnet kommer af den leropslemning, skålene er dyppet i, som ilter under brændingen og bliver rød. Red-Slip keramik savner TS's skarphed i formen og sidstnævntes reliefudsmykning.

* Resume af romersk overbygningsspeciale på klassisk arkæologi.

Keramikken er oftest uden dekoration, men enkeltmotiver kan være applikeret på. I 4. årh. e. kr. bliver det populært dels at lave udsmykning med rouletteringer og dels ved indstempning af motiver på skålens inderflade. Først er geometriske og florale motivmønstre populære, siden, i 5. årh., ses fugle, fisk, harer, mennesker osv og specielt kors vidner nu om en kristen kontekst.

PRS, som skulle være produceret omkring lokaliteten Phokaia i det vestlige Lilleasien, er *fortrinsvis* dekoreret med kors indstempet i centrum af inderfladen af tallerkenen/skålen. Produktionstiden er lidt over 300 år fra midten af 4. årh til slutningen af 7. årh., men specielt i 5. årh og begyndelsen af 6. årh. er keramikken så populær, at den dominerer markedet og for første gang i 3 århundreder fratager den den nordafrikanske keramik, African Red Slip Ware, førerskabet i det østmediterrane og ægæiske område. Da den er en såkaldt fin-vare og derfor er blevet eksporteret vidt og bredt i dette område er den en hovedkilde til datering af arkæologiske kontekster i navnlig 5. og 6. årh.

Typologien over PRS er fastlagt af John W. Hayes i hans "Late Roman Pottery" fra 1972. Det er standardreferenceværket over hovedgrupperne af senromersk keramik. Inddelingen af de forskellige skål- og vaseformer for de forskellige keramikgrupper har kun været udsat for mindre justeringer hen ad vejen, så principielt holder Hayes' typologi stadigvæk såvel for PRS som for de øvrige keramikgrupper.

Hayes har ifølge god gammel arkæologisk metode defineret former ud fra en række distinkte træk, hvor *randudformningen* er det vigtigste element. Afviger randudformningen markant må der således være tale om en ny individuel form. Da en given form kan have været produceret over en periode på fx. 100 år er der altid indenfor denne periode forskelle i formens udtryk. For at kortlægge disse forskelle må man kigge på to forskellige aspekter:

1 *Det udviklingsmæssige aspekt.*

Her udvælger man skår af pågældende form fra kontekster, hvor den tidligst og senest forekommer. Er de forskellige er der foregået en udvikling, som da kan registreres. Det siger sig selv at jo flere daterede kontekster indenfor produktionstiden, jo bedre er vores muligheder for at kortlægge denne udvikling. For præcist at kunne skelne mellem et eksempelvis tidligt, mellemst eller sent udtryk af formen må vi sætte grænser for overgangene. Men disse overgange er flydende, når man taler om en udvikling, så afgrænsninger må nødvendigvis være elastiske.

2 Distinkte grupper.

Visse skår kan have træk, som fx. en specielt udformet randprofil, der gør, at de kan genkendes umiddelbart. En sådan afgrænset gruppe kan udgøre et mere fast holdepunkt, og forhåbentlig fastlægges indenfor formens generelle udvikling.

Ved hjælp af disse to aspekter foretages underopdelingen af en form i forskellige typer.

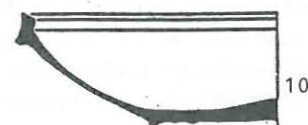
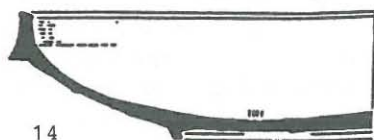
For at vende tilbage til PRS har Hayes inddelt denne gruppe i 10 former, hvoraf flere af dem er inddelt i underformer, sc. typer. Hovedformerne i gruppen er form 1, 3 og 10 - tre former, der faktisk udviklingsmæssigt ser ud til at afløse hinanden. Grunden til at jeg begyndte at interessere mig for de typologiske og dateringsmæssige aspekter af denne keramikgruppe var forbindelse med instituttets projekt på Akamas-halvøen på det Nordvestlige Cypern, hvor vi bl.a. fandt en del PRS-skår. Vores problem var det enkle, at vi ikke kunne indplacere vores skår i Hayes' typologi. Der var for stor usikkerhed om hver enkelt tilskrivning, tilskrivninger som kan betyde op til 100 års forskel i dateringsøjemed. Da tilmed dateringen af Hayes' typer syntes usikker var det et oplagt emne at gå i gang med.

Specialet er bygget op i to hovedafsnit. Det første er en kritik af Hayes' typologi og en efterfølgende opløsning af denne samt kritik af hans dateringsreferencer. Det andet er et forsøg på at opbygge en ny typologi.

Kritik:

Hovedproblemet med Hayes' typologi er ikke hans forminddeling, men hans underinddeling i typer. For at belyse dette udvalgte jeg hans form 3 og 10, der hhv. består af 8 og 3 typer. Disse to former repræsenterer ca.90% af den samlede produktion og findes overalt i det østlige middelhavsområde. Yderligere produceres form 3 i næsten 200 år mens form 10 produceres i ca. 100, hvilket gør specielt form 3 interessant. For at beskrive hver enkelt type har Hayes udvalgt en række eksempler, som repræsenterer typen. Deres bevaringstilstand er god, således at der kan tages mange oplysninger på dem. Hver types karakteristik opregnes og en definition gives. Typerne er opstillet i kronologisk orden ud fra daterede kontekster, hvor nogle af de viste eksemplarer er fundet.

En analyse af overensstemmelsen mellem typedefinitionen og de viste eksempler faldt negativt ud. Yderligere viste det sig, at eksempler på en type ligesåvel kunne passes ind under en anden types definition, dvs. at systemet var ubrugeligt

Figur 1
Hayes' form 3, type C. 3 af Hayes' 6 skål-eksempler for denne type. Randenes indbyrdes variation ses tydeligt.

Figur 2
Hayes' form 3, type E. De 3 viste eksempler udgør Hayes' materiale for denne type.

De 2 figurer viser hver deres type. Type C på fig. 1 kan ifølge Hayes dateres tidligere end type E på fig. 2. Men fig. 1 nr. 9 ligner til forveksling fig. 2 nr. 16, og fig. 1 nr. 10 ligner fig. 2 nr. 15.

Det er et yderligere faktum, at der findes ikke 2 helt ens rande af PRS form 3, så står man med et vilkårligt randskår er man på herrens mark.

Når der eksempelvis kunne efterspores en stor usikkerhed i typologien, kunne der være usikkerhed omkring Hayes' kronologiske fixpunkter. Tager man type E på fig. 2 viser det sig, at om nr. 14 vides intet andet end at den er fundet på Delos, nr. 15 stammer fra en upubliceret kontekst fra Korinth, hvor der skulle være fundet en Marcian-mønt (450-457), og nr. 16 er fra endnu en upubliceret kontekst fra Athens Agora, dog oplyses det, at sidstnævntes "position" i denne kontekst skulle indicere en datering omkring 500 e. kr. Dvs at på trods af, at de 3 skår kommer fra kontekster, der kan enten dateres vidt forskelligt eller slet ikke, så har Hayes sat

dem sammen til en type, hvis eksempler ikke kan skelnes fra fx. type C, fig 1.

Ny typologi.

Ovenstående viste sig at være en generel tendens for både form 3 og form 10. Retfærdigvis skal det siges, at Hayes' skelet ikke er så tyndt som det måske fremgår, idet han først og fremmest har brugt hele skåleksempler, hvor han har kunnet sammenligne dekora-tionsmønstre, dimensioner og fx. udformningen af foden osv. Men det er sjældent, at vi i udgravninger og på surveys kommer hjem med hele skåle. Vi må oftest nøjes med randen eller foden. Derfor vil det være optimalt om der kan laves en underopdeling af form 3 og 10 udelukkende på grundlag af randprofilen.

Forskningsmæssigt er der sket en del siden Hayes udgav sin bog, i og med at mange nye fundgrupper er blevet publiceret. Hvor mange af Hayes' eksempler stammede fra upublicerede udgravninger, kunne jeg gøre brug af publiceret materiale, hvilket burde være et mindstekrav ved en typologi. Mine kriterier for de lokaliteter, som jeg udvalgte, var, at de relevante kontekster måtte være lukkede, dvs fra uforstyrrede lag, og at de kunne dateres v. hj. af mønter. Disse kontekster måtte hver for sig give et vûe over, hvad udbuddet af keramik var på det pågældende tidspunkt på det enkelte sted. Derfor skulle denne nye typologi ikke gøre væsen af at være fuldstændig dækkende. Dertil dækkede de udvalgte lokalite-ters keramik ikke alle varianter.

Jeg fandt frem til 9 brugbare lokaliteter for form 3, der dækkede et tidsspand fra slutningen af 4. årh til slutningen af 6. Til form 10 fandt jeg 6, spændende fra 2. halvdel af 6. årh til 2. halvdel af 7. Lokaliteterne spænder over et område med Conimbriga i Portugal i vest til Resafa i den syriske ørken i øst. Hovedvægten ligger dog i det ægæiske område.

For form 3 var der 4 fundgrupper som var små i størrelsesordenen 1 til 8 eksemplarer, men de blev taget med p.gr.af af dels deres gode kontekst og dels p. gr. af at 2 af dem var de eneste eksempler fra det senere 6. årh. Jeg forsøgte at gruppere hver enkelt lokalitets keramik. Mange lod sig ikke umiddelbart gruppere, så de måtte stå tilbage som enkeltfænomener. I alt blev det til 24 forskellige grupper og 35 enkeltgenstande

Det var mit håb, at nogle af disse grupper og enkeltgenstande, ville falde sammen med grupper fra de andre udvalgte lokaliteter. Hvis de gjorde det, kunne det danne grundlag for en type, og det vel at

mærke en type, der ville kunne genkendes på sin randprofil alene. Resultatet blev 9 nye grupper/typer mod Hayes' 8.

Fra form 10's 6 lokaliteter kunne jeg danne 6 grupper med tilhørende 11 enkeltgenstande. Dette resulterede ved sammenligningen grupperne imellem, at der måtte findes 3 nye grupper for form 10, dvs det samme antal som Hayes havde fundet frem til, men dog så mit billede noget anderledes ud.

Hvad kan alt det så bruges til? Det viste sig, at det kunne lade sig gøre at samle en række daterbare kontekster med PRS keramik, kontekster, der stort set dækkede produktionsperioden, ja udvidede den en smule for form 3's vedkommende. Det var nu også muligt på et fastere grundlag at udtale sig om formernes generelle udvikling. Enkelte lokaliteter havde meget distinkte grupper, som vil kunne genkendes umiddelbart, men kun i ganske få tilfælde fandtes en distinkt gruppe på mere end 1 lokalitet. Faren ved denne metode er, at man nemt kommer til at se nye grupper, hvor grundlaget måske er for spinkelt, dvs at forskelle og ligheder stadigvæk afgøres af ens eget subjektive skøn. Dette skete i vid udstrækning for mine nye grupper. Derfor må rammerne for disse grupper strammes op, så et nøjagtigere resultat kan nas.

Litteraturliste.

Jeg giver kun ganske enkelte titler, der kan være af speciel interesse vedrørende typologi og datering af PRS.

Boardman, J. 1989. Byzantine Emporio - The Finds. BSA, suppl. vol no. 20, pp. 86-142. - Eksempel på variationen i PRS form 3's randprofil set ved et større materiale.

Hayes, J. W. 1972. Late Roman Pottery. London. - Typologi og datering af sen-romersk keramik.

Landgraf, J. 1980; i: Briend, J. og Humbert, J.B.: Tell Keisan. Une cite phenicienne en Galilée. Orbis Biblicus et Orientalis, series Archaeologie 1. Paris. - Forsøg på raffinering af typologien af PRS form 3 type F og G.

Lund, John; 1993; Pottery of the Classical, Hellenistic and Roman Periods. i: The land of paphian Aphrodite. Vol 2. Studies in Mediterranean Archaeology Vol CIV:2. Göteborg. - En up-to-date publikation af bl.a. sen-romersk keramik.

Mackensen, Michael. 1984. Resafa 1. Eine befestigte spätantike Anlage vor den Stadtmauern von Resafa. Mainz. - Et stort surveymateriale publiceret med et væld af profiltegninger af sene PRS form 3 typer.

- Mackensen, Michael. 1991. Zur Datierung mediterraner Sigillata aus der spätantiken Befestigung Iatrus an der unteren Donau. *Germania* 69,1, 1991 pp. 79-96. - Forsvar for Hayes's dateringer af PRS form 3, type A-E.
- Schrunk, I. D. 1984. Late Roman Red Slipped Wares from Diocletians Palace at Split, Yugoslavia. Ph.D. 1984. University of Minnesota. University microfilms International. Ann Arbor. - God introduktion til PRS-keramik
- Waage, F. O. 1948 (1978). Hellenistic and roman tableware of north Syria. Antioch on-the Orontes 4, part 1. *Ceramics and islamic coins*. - Den første typologi over PRS.
- Weinberg, Gladys Davidson (ed). 1988. Excavations at Jalame. Site of a glass factory in late roman Palestine. Missouri. - Lokalitet med stærkt omdiskuteret stratigrafi, der, hvis den holder vil rykke mange 5.årh.'s former 50 år tilbage.

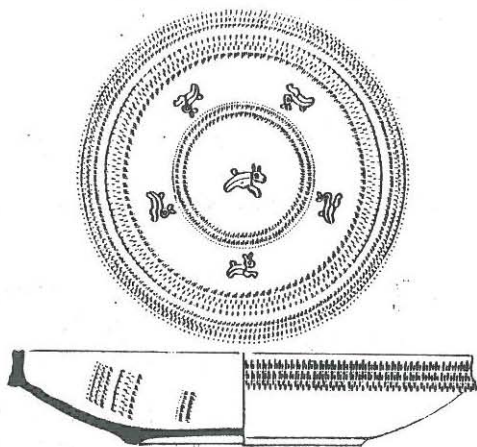

Fig. 3

Was ist für den Philolog eigentlich möglich?

Svar på Ittai Gradels åbne brev til lærere og studerende ved O&M i Agora, dec.

af Kristine Jakobsen, studerende v. O&M på 2. år.

Ramt af dit 'krasse' indlæg melder jeg mig hermed som en af de 'interesserede', der dog aldrig nåede så langt som til et fremmøde ved forløbet 'Romersk religion' i sidste semester.

Mangelen på filolog-deltagelse skyldtes så sandeligt ikke svigtende interesse - tværtimod kan vi givetvis bibringe hinanden meget ved tværfagligt samarbejde, og netop kendskab til romersk religion er så vigtigt i forståelsen af vore tekster. Alligevel mødte vi ikke op, og det skyldes generelt een meget beklagelig med temmeligt vægtig grund: vi klassiske filologer er desværre ikke ubetinget overmennesker! Dette virker du med dine ord særdeles overbevist om, at vi burde være.

Klassisk Filologi er et 'tungt' fag, hvorfor vi også normalt bruger mere tid på forberedelse end studerende ved mange andre institutter. Vores skema er, som du jo selv påpeger, 'højt belagt'. Sidste semester havde jeg 16 faste ugentlige timer, og dette forår beløber sig til samme timeantal. Timerne i sig selv foregår desuden anderledes intensivt end 'almindelige' forelæsninger. Når man f. eks. sidder 3 mennesker på et hold i græsk poesi, *bliver* forberedelsesbyrden til timerne også temmeligt stor. Jeg når knapt nok at læse blot de mest basale ting udenom tekstgennemgangene, f. eks. om de aktuelle forfattere, og hele min uge består af forberedelse til de enkelte timer.

Du kan til en vis grad have ret i, at det ligner gymnasiet, men det er til gengæld dét, der skal give os den ballast og arbejdsmetode, som vi - i modsætning til tidligere - ganske mangler, når vi kommer ud af gymnasiet (og kun lige akkurat formår, hvad en tidligere andenmellemelev klarede 'på rygraden'). Derfor er disse timer så tvingende nødvendige, for hvordan skal vi ellers tilegne os metode til at læse det svimlende antal sider, som bare vores grunduddannelse kræver? (Se studieordningen!) Vi har i det forløbne semester måttet bede om særskilte timer i metrik og tekstkritik - ting, som

førhen var en selvfølgelig og basal del af en studerendes kunnen. Arkæologerne lærer tværtimod deres fag helt fra bunden, for det er vel begrænset, hvad gymnasiets old-timer kan have af betydning.

Af ovennævnte ting må det blive klart, at selv den bedste intention om tværfagligt samarbejde allerede, dødtræt, er faldet i søvn, inden hovedet har så meget som strejft puden over midnat. Det er yderst beklageligt! - det synes jeg da også selv, men der er grænser for, hvad man kan overkomme og selvom problemer med SU eller arbejdsbyrden måske forekommer dig banale, er de for os ganske præsentable og mestendels overvældende.

Selvstændigheden bliver Sorteper i dette spil - det er sørgeligt let at se, men når det nu er grundlaget for den, som vi mangler, bliver den nødt til at vente på hylden lidt endnu eller give sig til kende i andre knap så konstante sammenhænge.

Derfor bliver det desværre gennemgange som 'Romersk religion', der vælges fra. Og jeg vil godt pointere, at det intet som helst har at gøre med, at kurset afholdes af et andet institut. Det kunne akkurat lige så godt være O&M selv og f. eks. ske for det forløb i hellenistisk filosofi, som vi nu selv udbyder. Hochnäsigkeit? Überhaupt nicht!!!

Men det er virkeligt et reelt problem, du griber fat i, og det er godt at få det debatteret. Selvom klassisk filologi af ovennævnte grunde er ekstra hårdt ramt, tror jeg dog, at problemet berører alle - også studerende udenfor O&M. Det bliver i hvert fald spændende at se, hvor mange arkæologer, der har tænkt sig at deltage i de omtale filosofi-timer?! (-for lige at vende bøtten om!)

Jeg elsker mit fag, disse vanskeligheder tiltrods, og vil hellere end gerne udvide min horisont med andres berigende gennemgange, f. eks. på Center for Antikstudier. Jeg kan bare virkeligt ikke se hvordan? Skal vi skære ned på pensum og blive ringere filologer eller med skyklapper på læse det efter pensum højst nødvendige med fare for en snæver viden?

Problemet bider sig selv i halen. De enkelte institutter er, som en af mine lærere så klogt påpegede det, blevet lukkede verdener - små selvstændige universiteter. Hermed ikke være sagt, at det er en udvikling, som vi bare skal lade ske. Mon ikke tværfagligheden, tilsat lidt koordination og forståelse fra begge sider, alligevel skulle have en chance? Vi studerende vil ihvertfald gerne hjælpe den på vej, som vi nu evner det.

Philologie als strenge Wissenschaft

Et svar til Ittai Gradel

af Hans Balling

Den form for akademisk studium, der almindeligvis går under betegnelsen "filologi", og hermed tænker jeg ikke kun og ikke specielt på den såkaldt "klassiske" filologi, har i følge én traditionel definition, der har dybe rødder, men i sin nuværende skikkelse er præget af det 19. århundredes historisme, en principielt tredelt størrelse som genstand for sin videnskabelige interesse: Den studerer de *tekster*, der frembringes i en given *kultur*, idet begge defineres ved et bestemt *sprog*. Mellem teksterne og kulturen består den såkaldt "hermeneutiske cirkel": Man studerer teksterne for at få indblik i kulturen og kulturen for at forstå teksterne; teksterne opfattes som *dele* af kulturen som *helhed*.

Denne opfattelse er forbundet med i hvert fald to problemer. For *det første* kan man spørge, om tekstsiden har primat over kultursiden eller omvendt, hvis det da ikke ligefrem er sproget, der er det vigtigste. Om man er stemt for det ene, det andet eller det tredje har naturligvis afgørende konsekvenser både for studiets teoretiske grundlag og for dets praktiske metode.

Hvis tekstsiden har primat, følger deraf, at studiets *teoretiske* refleksioner må beskæftige sig med spørgsmål som: Hvad er en tekst? Hvordan kan begrebet og kategorien af genstande af denne art analyseres i underkategorier? Hvilke komponenter kan en tekst analyseres i? Hvilke faktorer er på spil i frembringelsen af forskellige slags tekster? Hvilke faktorer er på spil i opfattelsen af dem? Hvad er forholdet mellem tekst og "virkelighed"? Hvordan isolerer vi lige præcis de tekster, som skal være genstanden for vores interesse og hvilke særlig problemer rejser de? osv. osv. Tilsvarende må den *metode*, man læser teksterne med, være indstillet på at befordre erkendelse af teksterne som *tekster*, altså som individuelle instanser af denne særegne kategori af entiter. Det konkrete valg af metode vil naturligvis afhænge af det konkrete -erkendte eller uerkendte- teoretiske udgangspunkt, som igen skal være adækvat i forhold til de konkrete tekster, man har valgt at studere. Hvis derimod kultursiden har primat, må de *teoretiske* overvejelser naturligvis dreje sig om, hvad begrebet kultur i almindelighed vil sige, og hvilke særlige vilkår, der gælder for lige præcis den kultur, man har valgt at beskæftige sig med, og for studiet af den.

Man må også spørge, hvordan den pågældende kultur egentlig lader sig isolere fra andre kulturer. Hvad *metoden* angår, gælder selvfølgelig som ovenfor, at den afhænger af det teoretiske udgangspunkt. Én ting er det dog vigtigt at nævne: Et sådant studium må naturligvis studere teksterne som *kilder* til indsigt i kulturen, og kan på ingen måde tillade sig kun at studere dem, men må inddrage alt foreliggende materiale. De samme hensyn gælder sprogsiden *mutatis mutandis*.

For *det andet* ligger der i selve definitionen af faget en farlig tendens til at fremme den opfattelse, at der består en *essentiel* sammenhæng mellem sprog, tekster og kultur af typen: ét sprog-én litteratur-én kultur. Når så det viser sig, at dén ikke holder, så hjælper man sig med begreber som "blandingskultur" og lignende metafysiske hypotaseringer. Men en sådan opfattelse er over-simplificeret og faktisk problematisk. At den sammenhæng, der måtte bestå mellem et sprog, en litteratur og en kultur ikke er *essentiel*, men *accidentiel* viser både en nøjere gennemtænkning af begreberne og en fordomsfri betragtning af virkeligheden. For det første kan ét sprog omfatte flere litteraturer (Homer og Matthæus) og én litteratur flere sprog (Kallimachos og Catul, Biblen). For det andet kan ét sprog omfatte flere kulturer (græsk, latin, engelsk, tysk og fransk er her kandidater på forskellig vis) og én kultur flere sprog (romerriget, middelalderens kristne "enhedskultur"). For det tredje kan én litteratur omfatte flere kulturer (det er f. eks. kernen i begrebet "verdenslitteratur", som vi har fra Goethe) og én kultur flere litteraturer (jf. skellet mellem elitær og folkelig litteratur).

Det er udtryk for en quasi-racistisk konservatisme at tro, at der består en *essentiel* sammenhæng mellem sprog, litteratur og kultur, så sandt som racisme vel kan defineres som den fejlagtige opfattelse, at den sammenhæng, der måtte bestå socialt mellem "race" og kultur og individuelt mellem gener og karakter eller personlighed netop er *essentiel* og ikke *accidentiel*. Og ligesom vi forlanger af en génforsker, at han ikke i sin egenskab af videnskabsmand ytrer sig om karakterdannelsens psykologi, og af en etnograf, at han ikke forsøger at forklare sine iagttagelser af kulturelle mærkværdigheder som udslag af det pågældende folks "race", således forlanger vi også af lingvisten, der beskriver et sprog, at han isolerer dette fuldkomment fra dets kulturelle miljø og betragter det som et abstrakt system af interne relationer, hvis eksterne relationer til andre systemer af samme art kan beskrives i samme abstrakte og eksakte termer. Ville han derimod gå udover sproget til litteraturen, kulturen, samfundet eller naturen for at forklare træk ved

sproget selv, ville vi betegne det som uvidenskabelig metafysik, selvom vi erkender, at litteraturen kan være hans eneste kilde til indsigt i sproget, at sproget har en plads og spiller en rolle i samfund og kultur, og at sprogets historie naturligvis forløber parallelt med historien i det hele taget, hvilket især, men ikke kun, slår igennem i vokabularet, der med en vis rimelighed kan siges at afspejle "sin" kultur. På den anden side kan man her minde om, at også ordene i nogen grad lever deres eget liv. Deres betydningsforandring kan ikke forklares udtømmende under henvisning til samfundets eller kulturens forandring, ligesom studiet af et samfund eller en kultur som helhed ikke kan nøjes med at være leksikografi. Også hvis nogen forsøger at bevæge sig den modsatte vej og forklare mærkværdigheder ved en given litteratur eller kultur ved at henvise til træk ved det sprog, som den pågældende litteratur er skrevet i, hhv. som tales i den pågældende kultur, anser vi det for at være på kanten af det videnskabeligt tilladelige. Ganske vist spiller sproget en vigtig rolle i vores selvforståelse, men det er ikke det samme som, at det faktisk *betinges* vores kulturs særpræg. Hvad som helst lader sig sige i et hvilket som helst sprog. Det er ikke sproget i sig selv, der sætter grænsen, men bevidstheden -og så naturligvis ordforrådet. Selvom man måske kunne antage, at det græske sprogs struktur har haft betydning for udviklingen af den substansmetafysik, der hævdes at være et væsentligt træk ved den moderne europæers verdensbillede, kan man i hvert fald ikke nægte, at dette verdensbillede i og for sig -altså uafhængigt af det græske eller noget andet sprog- ikke blot kan forstås, men også tilegnes og udtrykkes af fx. en japaner. Og omvendt kan man i sagens natur ikke påvise, at sproget har været faktoren i denne metafysiks udformning *sine qua non*. Ligesom naturen betragter vi altså sproget som selvstændigt i forhold til litteratur og kultur, således forstået, at erkendelse af sproget ikke af sig selv medfører fyldestgørende erkendelse af de to andre størrelser, ligesom et studium af dem heller ikke kan gøre det ud for indsigt i sprogets "væsen".

Men hvad nu med forholdet mellem litteraturen og kulturen indbyrdes. *For det første* kan man hævde, at litteraturen indgår i en essentiel sammenhæng med "sin" kultur ved at henvise til den i kraft af sin *betydning*, jf. hvad vi sagde om sprogets vokabular i forhold til kulturen ovenfor. *For det andet* kan man hævde, at kulturen indgår i en essentiel sammenhæng med litteraturen *på den ene side* ved at udgøre den materielle og begrebslige *betingelse* for

den og på den anden side ved at litteraturen formulerer forestillinger, der påvirker samfundet.

Hvad det første angår er tanken den, at litteraturen, selvom den måske ikke skildrer sin egen samtid det være sig "realistisk", hvad det så end vil sige, eller, som digtere foruden politikere, sagførere, historikere, filosoffer og ganske almindelige mennesker beklageligvis har for vane, under udfoldelse af diverse omkalfatringer, beskæringer, forsiringer, polemiske fortegninger, tåbelige proportionsforvængninger, retoriske kneb osv., så i det mindste i kraft af sin brug af de begreber og forestillinger, som en kultur stiller til rådighed, formulerer et verdensbillede og en holdning til tilværelsen, som er mere eller mindre karakteristisk for sin tid. Det må være sandt, at en sådan holdning kan udlæses af principielt en hvilken som helst tekst, men min pointe er, at en læsning og fortolkning af en tekst ikke er færdig, når man har fastslået, om tekstens holdning er repræsentativ for sin tid eller ej. Det viser sig tydeligst ved betragtning af den såkaldte "skønlitteratur". Når vi læser fx. *Iliaden*, så glæder vi os jo hverken, fordi vi får så dejligt mange nyttige oplysninger om denne Akilleus og hans vrede, eller fordi den måde, disse oplysninger formidles på, fortæller os noget vigtigt om Homer og hans begrebslige og materielle virkelighed, hvad værket netop ikke gør i naiv og ligefrem forstand, men fordi værket er storartet kunst, som vi vel at mærke er i stand til at værdsætte, selvom vi ikke er medlemmer af den græske kultur og tænker på en helt anden måde end Homer og hans læsere, ja måske ligefrem finder helt andre værdier i værket end de gjorde. På sælsom vis løsriver værket sig ved hver læsning fra sin oprindelige sammenhæng og indtræder i en ny. Det indgår ikke eksklusivt i en essentiel enhed med sin oprindelige kultur, men besidder tværtimod en *relativ autonomi*, som man vist lærte at sige i 60'erne, i forhold til den, der muliggør, at det kan indtræde som en fuldgyltig del af læserens kultur, såvel momentant som permanent, hvilket præcis er, hvad der er sket med *Iliaden*. Det skyldes, at teksten netop ikke kun henviser til sin egen kultur, men tillige til det "almenmenneskelige". Det er noget i den retning Aristoteles har fat i, når han i *Poetikken* kalder digtningen mere "filosofisk" end historiografien, fordi den ikke fremstiller det som *tilfældigvis* er sandt, men det, som *nødvendigvis* er det, og derfor tillige er sandsynligt. Man kan kalde det litteraturens *universalitet*, som hviler på dens *kompleksitet* og dens dermed forbundne mangetydighed. Hertil er det imidlertid vigtigt at komme med en tilføjelse. For det første ved vi jo uagtet Aristoteles godt, at den antikke historiografi

er meget langt fra at være "objektiv", og at selv vores egen, der i princippet ønsker at være det, trods alt er og må være en begrebslig konstruktion eller rekonstruktion præget af den penneførende historikers værdier. For det andet udviser historiografien strukturel lighed med den "skønlitterære" fortælling. Det er ikke Homers epos, der er en særform af historiografien, men Herodots historie, der er en særform af epikken. Om de personer, der optræder i en fortælling virkelig har levet eller ej, er ikke afgørende for vores identifikation med dem eller mangel på samme. Under alle omstændigheder forudsætter vi stiltiende og momentant, at det er den rene skære sandhed, vi konfronteres med. Når vi om en roman får at vide, at den er "based on real events", opfatter vi det enten som primitiv, billig og vulgær æstetik, hvis det er sandt, eller som forsonende selvironisk og derfor effektiv retorik, hvis det ikke er sandt. I begge tilfælde er der tale om en omvendning af den bekendte injurieafværgende frase: "Alle personer og begivenheder i denne bog er opdigtede". Omtrent på samme måde kan man læse indledningen til Herodots historie, hvor han insisterer på sin fremstillings sandfærdighed. Den er en *mythos* "based on real events". Herodots bemærkninger lader sig forklare som genrebestemte nøjagtig ligesom Homers musepåkaldelse uafhængigt af den psykiske realitet, som den oprindelig formentlig er betinget af. De er udtryk for hver sin poetik og, kunne man tilføje, hver sin persvasive teknik overfor læseren. Men det er kun begyndelsen. Går vi fra "skønlitteraturen" og den narrative litteratur i øvrigt videre til den filosofiske bliver universaliteten endnu mere udtalt. En hvilken som helst filosofi, god eller dårlig, handler per definition om almene sandheder. At Platons dialoger har konkrete historiske personer som aktører og foregår i et konkret historisk miljø, som får lov at præge fremstillingen, rører som bekendt ikke ved tankernes almene sigte og værdi. Forresten er det uanset de gamles håndfaste krav til fremstillingen om bogstavelig sandhed givet, at det er lige så usandsynligt, at Sokrates kan have mødt Parmenides, som at Solon kan have mødt Kroisos, men *who cares*. Går vi videre til f. eks. Ciceros taler og breve, møder vi to genrer, som historikere ynder at fortælle os først og fremmest har værdi som *kilder*. At de har værdi som kilder, er der ingen tvivl om, men det samme har Homer, Herodot og Platon på hver deres vis. Den *mindste* fællesnævner for dem alle er imidlertid, at de er *tekster* styret af forskellige former for retoriske og stilistiske strategier. Det er selv kildekritikkens udgangspunkt. Man er meget let tilbøjelig til at opfatte private breve, dagbøger og den slags intime dokumenter som mere

autentiske end publicerede værker. Men alle slags tekster er præget af deres genres krav til stil og retorik og af hensyn til *aptum*. Intimitet er et genrekrav til brevet, ligesom pålidelighed til historiografien. Heller ikke talen og brevet undslipper altså den tekstens relative autonomisering og universalisering, som præger fortællingen. Ja selv gravindskrifter lader sig læse som litteratur. Også de kan siges, at rumme en hel lille myte, en menneskeskæbne så at sige i destilat. Men det er klart, at, når vi bevæger os ad linjen filosofi-(og her kunne vi indskyde lyrik)-epik-historiografi-talebrev-indskrift, så bevæger vi os fra en høj til en lav grad af abstraktion og universalitet, eller fra en lav til en høj grad af konkretion og partikularitet. Det er ensbetydende med at det relative moment i teksternes autonomi bliver stadig mere udpræget. Det lag af tekstens betydningsside, der henviser til den givne kulturelle kontekst bliver stadig større på bekostning af det, der henviser til det "almenmenneskelige". Og derfor bliver teksterne på linjen af stadig mindre interesse for den "tekstvidenskabelig" tilgangsvinkel, men af stadig større interesse for den "kulturvidenskabelig". Fortolkningen bliver i øvrigt også lettere, fordi teksternes kompleksitet aftager og mangetydigheden afløses af entydighed.

Hvad angår spørgsmålet om kulturen eller samfundet som betingelse for litteraturen eller for frembringelse af tekster i det hele taget, er meget allerede sagt med det forgående. Jeg tror man med fordel kan skelne mellem at betragte litteraturen udefra og indefra. Udefra set er litteraturen en samfundsinstitution, der kan være mere eller mindre integreret med de øvrige samfundsinstitutioner. I det moderne samfund er de forskellige livssfærer og institutioner temmelig skarpt adskilte, i den antikke kultur var de derimod tæt integrerede, så det er et spørgsmål, hvorvidt man dér overhovedet kan tale om litteratur som en selvstændig institution. Men en sådan betragtning af litteraturen er ikke litteraturvidenskabelig i streng forstand. Den siger ikke noget fornuftigt om teksterne som tekster, men falder ind under kultursiden af vores filologibegreb. På den anden side kan man med god ret hævde, at litteraturens ydre vilkår sætter sig igennem i dens indre, som derimod er genstand for litteraturvidenskab i egentlig forstand. Det gælder f. eks. det attiske drama, hvis "politiske" holdning er, om ikke et genrekrav, så i hvert fald et genrepræg, der er givet at genrens ganske særlige *Sitz im Leben*. Men her kommer litteraturens, og teksters i det hele taget, hvis man gennemfører synspunktet til sin yderste konsekvens, som vi gjorde med indskrifterne, universalitet igen ind i billedet. Selvom

den religiøst-politiske belæring i den attiske tragedie dybest set rager os en høstblomst, gribes vi alligevel af en "tua-res-agitur"-fornemmelse, som vi på aristotelisk-lessingsk kan kalde *Furcht und Mitleid*. Tragediens samfundspræg forsvinder som dug for solen og "Zeit wird zum Raum". Min pointe er, at selvom vi kun kender den oplevelse som umiddelbar reaktion fra vores møde med "de store klassikere", så er der tale om en holdning, der kan antages overfor alle slags tekster, men naturligvis med svingende udbytte. Litteraturens indflydelse på kulturen og samfundet, og dens accidentielle karakter, vil jeg overlade til den, der ønsker at forsvare en strengt "kulturvidenskabelig" tilgangsvinkel, for hvem den nødvendigvis må være af perifer interesse og netop derfor lettere at angribe.

Hvad bliver nu konklusionen på alt dette? For det første, at filologen må vælge, om han vil opfatte det, han laver som "tekstvidenskab" eller som "kulturvidenskab", og følgelig, om han vil læse teksterne som *tekster* eller som *kilder*. I det historistiske 19. århundrede kunne filologi uden videre defineres som "kulturvidenskab" og den klassiske filologi døbes "Altertumswissenschaft". I det 20. århundrede er der sket to ting, der kan sammenfattes under etiketten "strukturalisme". For det første er kulturbegrebet -og forøvrigt også tekstbegrebet- blevet udvidet med afgørende konsekvenser for historievidenskaben og de fag, der lader sig analogisere dermed, i form af en drejning fra politisk historie til socialhistorie, eller fra fremstilling af *begivenheder* til beskrivelse af *tilstande*. Parallelt hermed har sociologien fået stor betydning for fagets teori- og metodediskussioner. For det andet har først lingvistikken, siden i konsekvens heraf litteraturvidenskaben, erklæret sig uafhængige af historien og alle mulige andre videnskaber, og bestræbt sig på en gennemgribende formalisering af betragtningen af deres genstandsområder. En tilsvarende tendens kan erkendes i filosofien. Det er således titlen på et programskrift af Husserl fra 1911, der har inspireret mig til overskriften til dette indlæg: *Philosophie als strenge Wissenschaft*. Tysk fænomenologi og hermeneutik i filosofien, russisk og tjekkisk formalisme, fransk strukturalisme og semiologi, anglo-amerikansk nykritik og dekonstruktivisme i litteraturvidenskaben er forskellige udtryk for og konsekvenser af opgøret med historismen og den relativisme, som er kernen i den. Der har også været forsøg på at bygge bro mellem humanioras således *disjecta membra*. Den nypositivistiske *Einheitswissenschaft* kan opfattes som ét forsøg på

at sammenfatte ikke blot de separerede humanistiske videnskaber, men også og navnlig humaniora og naturvidenskab som helhed. Det samme gælder for så vidt semiologien, men hvor positivister-nes udgangspunkt var pluralistisk i form af de konkrete videnskabers faktiske eksistens, er semiologiens monistisk i form af tegnbe- grebet, der appliceres på alt. Enhedsvidenskabens mislykkedes og semiologien er stadig kun ét fag eller én teoridannelse blandt mange. Det er stadig den teoretisk-metodiske opsplitning af viden- skaberne, herunder de tre traditionelle komponenter i vores nedar- vede filologibegreb, som vi altså kan identificere som sprogviden- skab, litteraturvidenskab (med det udvidede teksbegreb *in mente*) og historievidenskab (med det udvidede kulturbegreb *in mente*), der er det givne vilkår. *For det andet* kan vi glæde os over, at vi trods alt stadig har et fag, hvis traditionelle selvforståelse tillader dem, der gerne vil at vælge den "kulturvidenskabelige" tilgangs- vinkel, selvom det er den mindst oplagt, og selvom den stiller krav til ham om at forholde sig til teori- og metodediskussioner, der er perifere i forhold til filologien i streng forstand, dvs. som "tekstvidenskab".

En fjerdedel sandhed

af G. Torresin

Ittai Gradel har skrevet et vigtigt indlæg i sidste nummer af *Agora*, vigtigt for de intentioner der ligger bag det og som jeg synes skal tages alvorligt, til trods for de forkerte slutninger, som han vil drage ud fra det konkrete tilfælde han fortæller. Intentionerne og begejstringen bør undskylde nogle udsagn om instituttets lærere og studenter som i sig selv kunne lyde fornærmende og nogle fordomme om klassiske filologi, eller bedre, efter disse fordommes traditionelle udtryksform: *die Klassische Philologie*, på tysk.

Ittais argumenter er af to slags: 1) organisatoriske 2) substantielle. I tilfælde 1) har han helt igennem uret; i tilfælde 2) har han kun halvt ret. Men denne 1/4 sandhed vejer i sig selv meget og skal tages alvorligt. Jeg behøver ikke at gentage den ideelle definition af klas- sisk filologi som alsidig videnskab om oldtiden og derfor at sige hvor enig jeg er med ham i nødvendigheden af at åbne alle vinduer og døre, af at modvirke den pensums- eksamens- og normeret tids- mentalitet, som ganske vist er blevet påtvungen studenterne af ministre og uddannelsesbureaukrater, men som vi også er med- skyldige i, hvis vi ikke rebellerer og forsøger at nedbryde den.

Men er dette fag-autarki kun typisk for vores fag? Ittai selv er klar over at problemet er generelt, men han kan alligevel ikke modstå fristelsen til at tilskrive filologistudiet ved Oldtid og Middelalder karakter af snæversynet gymnasiefag (ikke engang af studium!), han har også tilkæmpet sig en så bred horisont ved at læse græske og latinske tekster, at han bedømmer at vores tekstudvalg faktisk er meget snævert, og er så informeret om den filologiske verden at han kan fortælle os hvad man laver på mere avancerede filologiske institutioner. Ved det risikerer han at skade sin gode sag, synes jeg. Med forcerede argumenter eller endog spottende bemærkninger provokerer man ikke til diskussion.

Det betaler sig at lægge al smålig polemik til side og se på disse problemer i perspektiv. I gamle tider, da jeg var ung, gik studenter til undervisning i andre fag, de kombinerede selv meget frit de interesser som de ville dyrke, men nogle kombinationer i bestemte fag, for eks. linguistik for klass. filologer, var enten moralsk eller juridisk obligatoriske; men almindeligt var det også at studere sanskrit, og en filosofisk personlighed tiltrak altid mange fra mange fag. Jeg tror det også har været tilfældet med Grønbech. Således var det overalt i Europa og det system varede indtil for ca. 20 år siden. Der var noget meget godt, men også noget mekanisk deri: mellem de forskellige fag var der tomme pladser der aldrig blev dækket, en virkelig æltning af de forskellige metoder fandt aldrig sted. I hele Europa fremkom så kravet om tværfagligt samarbejde, om mere umiddelbar faglig relevans af filosofi-undervisningen (philosophicum) . Se dog hvordan disse krav har udviklet sig, og vi kikker nu især på Danmark. På den ene side er Tværfaget blevet institutionaliseret, på den anden side er der fremkommet en mekanisk "tværfaglig" tendens inden for hvert institut til at være et autarkisk lille fakultet: man har ansat historikere hos litteraturfagene, arkæologer hos filologer, videnskabsteoretikere overalt. Man har villet sætte videnskabsteorien i nær kontakt med fagene, men snart har "den fagrelaterede del" udviklet sig næsten til modvilje mod at se humaniora i sin helhed, mod at interessere sig for det som sker i andre fag; man skulle derimod nære den største interesse inden for videnskabsteorien for at kende helt forskellige metodologier, og forstå hvordan og om overhovedet de humane videnskaber trods alt holder sammen. Alt det er sket mere eller mindre bevidst, men nu indgyder alt det implicit den nye student en bestemt opfattelse af de humanistiske studier og af den rigtige måde at studere på; hvis denne mentalitet bestyrkes af udstyknin-gen af den gamle altomfattende eksamensform i små bidder, af de

strammede normerede studietider og af SU, af praksis og teori hos jura, samfundsfag og det naturvidenskabelige fakultet, så bliver det til en national ideologi. Arkæologerne og filologerne i Århus kan være stolte af, at de, for så vidt det har stået i deres magt, ikke er gået helt af den vej, men vi lever heller ikke under en osteklokke, desværre - og heldigvis. Også på Oldtid og Middelalder, især i de tider da vi havde flere timer til disposition inden for faget, har vi haft undervisning i græsk og romersk religion, (religionstudiet er en del af klassisk filologi og et krav i eksamensordningen⁽¹⁾); og vi har haft undervisning i historie, i antik økonomi, i mytologi, i historiske tekster, i drama, i filosofi osv.; heller ikke vi har mærket en tilstrømning af interesserede fra mere eller mindre beslægtede fag (mens specielle kurser om klassiske emner har haft helt anderledes stor tilslutning, når instituttets lærere holdt dem *inden for* andre institutter), men vi har været glade for enkelte meget interesserede og aktive studenter fra meget forskellige fag, bl. a. Ittai. Og dette giver autenticitet og styrke til hans indlæg.

Jeg er meget ked af det som Ittai skriver om den organisatorske del af sagen. Vores UT-udvalg (undervisningstilrettelæggelse) og vores SN har aldrig været spurgt hverken angående deltagelse af lærere, af foredragsholdere eller af studenter. Vi var ikke engang informerede, og derfor blev projektet ikke forelagt studenterne på fællesmødet i maj-måned, der konkluderede planlægningen af E 93, eller andetsteds og ikke forsøgt koordineret. Også skemalæggeren fik information om kursets ønsker angående timeplan, og kun om det, alt for sent, som andre gange, beklager jeg at måtte sige. Henvendte religionskurset sig ikke til overbygningsstudenterne? Så var der ikke noget forkert i at det faldt sammen med to forløb for 1. dels-studerende. Klassikerforeningens foredragsrække var planlagt lang tid i forvejen. Hvordan kan Ittai forlange at "Instituttet" personificerede sig, blev tankelæser og greb telefonen? Og hvem har fortalt ham den vittighed at lærerne ikke vil undervise om

¹ Jeg ville ikke sige at religion falder inden for fem-seks fag men ikke klart inden for noget af dem. Religion falder helt inden for klassisk filologi der skal integrere i sin tale det som siges om religion i andre fag, på samme måde som den hører under arkæologi, som skal integrere det samme materiale og så videre. Tværfag er ikke fem-seks selvstændige fortællinger, men mange forsøg på integrerende fortællinger. Er det først hos tilhørerne at integrationen skal finde sted? Og hvor var filologiens fortælling i Ittais skema?

morgenen og fået Ittai til naivt at falde i den fælde og tro at det var sagt alvorligt?

Jeg kan forresten ikke forestille mig at Ittai kan tro at det er nok at henvende sig på hvilket som helst tidspunkt til et fags skemalægger og meddele ham at han skal undgå sammenfald af tidspunkterne, for bagefter at kunne påstå at kurset er et tværfag med dette fag. Eller for suverænt at fastslå at kurset er "forberedelse til et speciale, men også kan indgå i de respektive tre fags overbygningsuddannelser", (det viser at Ittai ikke har læst vores studieordning og ikke talt med SN). Man kan selvfølgelig også tage initiativer på den måde, ja man konkluderer meget lidt hvis man altid venter på at andre udtaler sig og på burekratiet; men så må man tage med i købet at tilslutningen til den slags initiativer fra de enkelte fags studenter kan være uberegneligt god eller dårlig. Det glæder mig at høre at den har været udmærket fra teologi og historie. Hvis Ittai havde spurgt os i tide, havde han kunnet høre, at der ikke kunne forventes tilslutning fra vores studenter på overbygningsniveau, der i E 93 enten er ved at arbejde med specialet eller med sidefag eller er i udlandet (en endog på Grønland). Også andre studenter var i E 93 forhindrede i at udvide deres studieplan med noget ekstra, da E93 er eksamensemester for mange af dem.. Af samme grund var også semesterplanen meget stram og målrettet. Det tager tid at læse nogle dele af de vigtigste forfattere og lade hele oldtiden (også arkæologisk set) kredse omkring dem; vi forsøger også at læse en smule fra de centrale forfattere før vi går videre til andre. Lærere og studenter finder de 3 1/2 eller 5 år, som studiet er normeret til, alt for få i forhold til de krav som klassisk filologi som videnskab dikterer og studieordningerne forsøger at genspejle. Få år også i forhold til det som kræves af en lærer på gymnasiet lige fra første undervisningsdag. Studiet varer derfor meget længere og Su-reglerne slår hårdt. Det som klassisk filologi skal undgå, hvis den ikke vil dø, er utålmodighed med de solide basale kundskaber og forsøg på genveje. Utålmodigheden afskaffede i det såkaldte 68 latin og græsk som basiskrav inden for mange fag, hvor de var nødvendige for en videnskabelig tilgang til stoffet; nu skærer man ned på fremmedsprogkravene og, for at forsvare sidefaget, er man parat til at skære ned på hele den ældre del af de moderne litteraturhistorier! Det kan være at nogle studier i denne form alligevel kan bevare karakteren af videnskabsbaseret uddannelse; det kunne vi ikke, hvis vi slækkede på de basale krav. (I parentes: alle er enige, håber jeg, at Centret for antikke studier ikke skal udvikle sig til et antikstudium hovedsageligt på grundlag af

oversættelser, med en kuriøs "suppleringsuddannelse" for filologien, opfattet som sprogskendskab).

Beskedenhed er en filologisk dyd, erhvervet gennem den traditionelle måde at studere på. Den kan degenerere, for eks. til en frygt for at udsætte sine ideer til diskussion, og for frit at meddele sine første reaktioner over ideer som andre har kastet til diskussion; til en evig venten, før man føler sig berettiget til at tage endelig stilling. Vi kender godt vores grænser og laster; vi har for det meste vist os parate til at drøfte dem med alle der virkeligt gider.

Mere om tværfaglighed; endnu et opråb til O&M

af Hanne Roer

Jeg har læst Ittai Gradels åbne brev i det sidste nummer af Agora, og det er anledningen, til, at jeg griber til pennen. Det skal straks siges, at jeg er fulstændig enig i Gradels kritik af af den meget snævre fagkonception, der præger instituttet. Da jeg selv studerede ved O & M (1982-1986 og igen 1989-1990), diskuterede vi dette ivrigt på fællesugerne. Der blev kritiseret, og der blev lovet fornyelse og omlægning af undervisningen. Men der er tilsyneladende absolut intet sket - eller tager jeg fejl? Læses der ikke stadig det samme snævre tekstudvalg, de af DEN GODE SMAG garanterede værker? Forløber undervisningen ikke altid på samme måde? Jeg er så ganske klar over, at det er meget tidkrævende at lære græsk og latin, men antikstudiet skulle dog gerne være andet end indøvelse af skolegrammatik og en mekanisk opremsning af forsknings-traditionen.

Jeg er måske ikke den rette til at fælde en sådan kategorisk dom, men jeg vil hævde, at det gør sig gældende for den litteraturundervisning, som jeg mener at kunne vurdere. Der læses de samme forfattere igen og igen; det er udtryk for en ureflekteret tillid til et klassisk dannelsesideal, som resten af humaniora - og samfundet iøvrigt - forlængst har gjort op med. Man kan ikke i dag forsvare sit arbejde med antikken alene med dens historiske betydning - teksterne må stå deres prøve som kilde til erkendelse og nydelse på lige fod med alle andre. Det er derfor, at det er svært at give en teoretisk konsistent begrundelse for nødvendigheden af oldtidskundskab i gymnasiet (argumentationen kører i ring: det har man altid gjort, og derfor kan man ikke bare holde op).

Historien, den med stort H, vel at mærke, er død, og i det postmoderne har de klassiske tekster ikke per se en privilegeret plads. De må som som sagt stå deres prøve i ikke-historiserende genlæsninger, og det gør de også, mange af dem. Faktisk arbejder de to vigtigste postmoderne filosoffer, F. Lyotard og M. Serres, indgående med klassiske forfattere som Aristoteles, Lukrets og Livius.

Derfor er filologer nødt til også at interessere sig for receptionen af antikken og for de nytolkninger, der sker af antikke tekster i disse år. Det kan måske føles som et tungt krav af de i forvejen pressede studerende, men det kan lade sig gøre. Tværfaglige forløb udenfor O & M har nemlig den fordel, at man gerne må læse tekster i oversættelse - og at der ofte vil være tale om egentlige forelæsninger, som man ikke nødvendigvis behøver at forberede sig til.

Det gælder fx. for mit og Birgitte Anderbergs undervisningsforløb, *Middelalderen og det Skønne*, som findes i tværfagsregi. Forløbet begyndte i september og fortsætter til foråret. Måske kender de studerende ikke Tværfag? Der er i hvert fald ikke mødt nogen filologer op (derimod studerende fra en række forskellige fag, og de kommer af interesse for antik og middelalder - de skal ikke til eksamen i stoffet).

Det var heller ikke tilfældet efteråret 1992, hvor jeg havde et tværfagsforløb *Forbud*, hvor vi læste antikke, middelalderlige og moderne litterære tekster i et antropologisk-litterært perspektiv (udfra filosofen G. Bataille og hans tanker om det sakrale i kult og tekst). Der var heller ingen studerende fra O & M, da Søren Sørensen og Dorte Wille afholdt deres 2-semesterforløb om *retorik og poetik*.

Jamen hvorfor ikke - I får så meget uden ret meget forberedelse, og andre fag ville få glæde af jeres kunnen. Instituttet kunne stimulere de studerende til at gå til tværfaglige forløb ved fx. at kræve deltagelse i ét sådant forløb. Den allerede eksisterende formidlingsopgave kunne bruges i denne sammenhæng: i stedet for at skrive foredrag til et fiktivt publikum, kunne opgaven skrives som et oplæg (eller forelæsning, om man vil), der skulle afholdes i sådant regi.

Hvorom alting er, så fortsætter vores forløb til foråret. Det flg. er den manchete, som var at læse i tværfagskataloget maj 1993, og som de studerende på O & M måske ikke har været opmærksomme på:

Middelalderen og det Skønne.

Vi skal gennem læsning af middelalderlig filosofi, kunstteori, lyrik og ved at studere kunst fra perioden 5. - 14. årh. forfølge middelalderens begreb om skønhed.

Det er en indgroet forestilling i såvel kunst- som litteraturhistorien, at man ikke kan tale om æstetik før Kant og "det modernes" gennembrud. Man har i forsøgene på at definere det moderne og moderniteten skabt et dunkelt "baggrundstæppe" af en før-moderne tid, hvor kunsten ikke er autonomiseret, og hvorfor der heller ikke findes selvstændige overvejelser over kunsten - med Aristoteles som en lysende undtagelse.

Dette gælder ikke mindst middelalderen, som man nødtigt indrømmer en æstetik, fortabt som man antager den var i sine metafysiske spekulationer, der nok udmærker sig ved logisk skarphed, men som viser sig skrøbelige i forhold til en materiel og sanselig kunst. Bedre bliver det ikke af, at skolastikernes metafysiske koncepter blandes med fabel og allegori, når de anvendes om kunst, hævder skeptikerne.

Det er sandt, at de mange overvejelser over "det skønne" og skønhed, som vi møder i middelalderen altid er tæt forbundne med moralske og metafysiske problemer. E. R. Curtius hævder i "European Literature and the Latin Middle Ages", at skolastikerne altid anser skønhed som et attribut til Gud, og at der derfor ikke er nogen sammenhæng mellem skønhedens metafysik og en kunstteori. Det er udelukkende os "moderne", der overdriber kunstens betydning, fordi vi ikke er i stand til at begribe den transcendentale skønhed, som fx. nyplatonikere taler om. Det er Curtius' påstand, der skal problematiseres på dette tværfag.

Umberto Eco har i flere bøger argumenteret imod denne snævre æstetikopfattelse; han forstår æstetik bredt som den undersøgelse af det skønne og af kunst, som man kan finde i enhver periode. De middelalderlige æstetiske overvejelser indgår rigtigt nok i en syntetisk tænkning, hvor de ikke skilles ud som et selvstændigt felt. Middelalderlig æstetik er del af en kosmologi; derfor findes betragtninger over æstetik spredt rundt i de filosofiske værker. Eco forfølger i sin tidlige bog "Art and Beauty in the Middle Ages" visse æstetiske temaer hos latinske middelalderforfattere i perioden 5.-15. årh. og viser, hvordan middelalderæstetikken først ukritisk overtager antikke positioner for derefter langsomt at udvikle en skønhedens metafysik og epistemologi og en idé om det skønne som en sanselig-organisk værdi.

Eco forsøger med udgangspunkt i moderne æstetiske problemstillinger at samle og forstå middelalderlige æstetiske overvejelser. Dette er ikke så fremtrædende i "Art and Beauty" (der er af mere introducerende art - men forudsætter en Riegl-inspireret "Kunstwollen", en fælles vilje til form i såvel filosofi som kunst) som i hans vigtigste bog om middelalderæstetik "Il problema estetico in Tommaso d'Aquino"; her drages direkte sammenligninger mellem skolastik og visse dele af moderne æstetik og filosofi. I senere værker som "Semiotics and the philosophy of language" finder Eco i semiotikken et mødepunkt mellem middelalder og nutid.

Vi har valgt Eco som den samlende teoretiske ramme for tværfaget netop pga. af dette semiotiske perspektiv. Hvad angår det filologiske/filosofihistoriske aspekt bygger han på mere tunge middelalderforskere (E. Gilson, Edgar de Bruyne, R. Assunto), som vi også vil komme ind på.

Udover Eco skal vi læse eksempler på middelalderæstetik; vi begynder med at opridse de antikke forudsætninger med Platon og Aristoteles (med fokus på begrebet om transcendent skønhed, på mimesis, forhold mellem skrift og tale), fortsættende med Augustin (hvis eskatologiske tolkningsmodel bruges af kunsthistorikerne), Boethius ("De institutione musica": Det er i den pythagoræiskinspirerede musikteori, at nogle af de mest fundamentale æstetiske begreber udvikles), fortsættende med nyplatonisme og højskolastik, især Thomas Aquinas, og afsluttende med Dantes og Petrarca's vidt forskellige - kunstteorier.

På baggrund af disse teoretiske tekster skal vi undersøge, om der er fælles strukturer og former i middelalderlig kunst og tænkning. Er det muligt at tale om en fælles "Kunstwollen" som den tidlige Eco? Hvori adskiller den semiotiske tilgang sig herfra? Diskussionen af fælles former vil føre os over i undersøgelser af symbol, allegori, mimesis - i form af analyser/læsning af kunst og litteratur.

For litteraturens vedkommende fokuserer vi på lyrikken, spændende fra provencalsk troubadourlyrik til tidlig italiensk lyrik, især "dolce stil novo"-skolen fra 1200-tallet, der intellektualiserer den provencalske lyrik (der er indflydelse fra skolastikken tematisk og formmæssigt; sonetten udvikles som en "lyrisk syllogisme"). Sidst, men måske vigtigst er Dante, der som bekendt også teoretiserer over kunsten.

Mht. kunsten vil vi tage udgangspunkt i E. Panofskys "Gothic Architecture and scholasticism", der finder en fælles form i de opadstræbende katedraler og skolastikkernes "summae". Vi vil

med Panofsky se på katedralerne i Chartres, i Reims og på Notre Dame. Hvilken udvikling er der fra tidlig byzantinsk kunst til Cimabue, Duccio, den ældre og den yngre Pisano? Er Augustins eskatologiske tolkningsmodel tilstrækkelig? Dette skal bl.a. diskuteres med Bakhtin (der har peget på fælles "verdslige" motiver i teologi, kunst og ridderideologi) som modvægt. Teksteren vil foreligge på dansk, engelsk og tysk. Undervisningen vil veksle mellem forelæsning og studenteroplæg.

I forårsemestret skal vi arbejde med proportionsæstetik, dvs. med især musikteori og arkitektur. Vi skal læse Platon, Augustin, Thomas Aquinas (alle i korte uddrag, timerne vil være forelæsnings), se på katedraler og miniaturemaleri. Iøvrigt vil der blive oplæg om vagantpoesi og Roman de la Rose. Vi regner med at afslutte tværfaget med et todages seminar i APRIL, om pythagoræisk og middelalderlig musik og -teori, og om levende middelaldermusik i dagens Danmark.

Skal oldtiden betragtes som en enhed? Og hvorfor?

af Giuseppe Torresin

Der faldt et "fortsættes" ud i slutningen af denne artikels første del i AGORA 1993 nr. 4. Redaktionen beklager meget.

Det andet følsomme grænseområde, når vi taler om oldtidens enhed, er begyndelsen: her sammenfiltres kronologien og definitionen. At skelne mellem de andre oldtidskulturer og den græsk-romerske blev ikke følt som et vanskeligt problem før slutningen af det 18. årh.; i overensstemmelse med det som de antikke forfattere selv sagde (1), betragtede man den klassiske oldtid som en del af oldtidens historie og kulturhistorie. Kun den måde, man inddrog Bibelen og den på Bibelen baserede kronologi på, var under diskussion. Men de lærde fra den tid kendte de andre oldtidskulturer udelukkende fra de græske og romerske forfattere og fra

¹ Også når Herodot (II,35) siger at Ægypternes skikke og ordninger er modsat andre menneskers, mener han ikke at der eksisterer en ægyptisk civilisation (eller kultur), som vi ville kalde den. Men ved ikke at sige at de ægyptiske skikke er forkerte (unaturlige) er han meget tæt på en opfattelse af forskellige ligeberettigede kulturer, alle forskellige fra naturen i det ene eller andet aspekt. Se også Cornelius Nepos' Praefatio.

Bibelen. Den ægyptiske kunst bestod for dem af billederne fra Isaeum Campense i Rom, som man kendte fra renæssancen. I slutningen af det 18. årh. begyndte derimod et direkte kendskab til disse kulturer, og filologerne blev aldrig færdige med at understrege forskellen, endog oppositionen mellem det orientalske og det græske: det græske og *kun* det græske er oprindelsen til vor europæiske civilisation, påstod man højtideligt.

I de allersidste år er vores kendskab til de orientalske kulturer vokset kolossalt og der findes filologer, især blandt dem der interesserer sig meget for kontakterne mellem den græske og de andre antikke kulturer, der understreger lighedspunkterne mellem dem. I slutningen af det kapitel hvor West argumenterer for den orientalske oprindelse af den successions-myte, som Hesiod fortæller, skriver han: "Det største indtryk, en moderne turist får i Grækenland, er at landet hører til Asien, ikke til Europa. De mest tydelige tegn på det er naturligvis alt det som stammer fra den tyrkiske 'occupation', men det har dog altid mere eller mindre været sådan. 'Fastlandet adskiller, havet forbinder', plejer man at sige. Også hvis Dalmatien i de ældste tider havde kunnet opvise en lige så høj kultur som Ægypten, ville denne kulturs indflydelse i Grækenland være ubetydelig i sammenligning med den ægyptiske, før den tid da græske skibe ville finde deres vej op i Adriaterhavet. Men den store kultur lå faktisk i østen og Grækenlands blik var lige fra begyndelsen vendt mod solen. Grækenland er en del af Asien og den græske litteratur er en nærorientalsk litteratur." Lad nu detaljerne i denne generaliserende konklusion ligge ⁽¹⁾, fordi West bare vil provokere med et paradoks for at reagere mod de mange som ser den græske kultur dukke op af det Ægæiske hav, ligesom Kythereia, evigt ung, ikke for barnlig og ikke for gammel.

¹ M. L. West, Prolegomena til "Hesiod Theogony" (1966) s. 30 f. West gentager ikke påstanden i kapitlet om Hesiod skrevet i 1976 til "Storia e civiltà dei Greci" I, 254 ff. (red. R. Bianchi Bandinelli), mens L. Edmunds tager påstanden helt bogstaveligt. ("Approaches to Greek Myth" [1990] s.141). Venetianske øjne ser på det moderne Grækenland anderledes end en englænders, og den romerske og den middelalderige historie giver måske helt anderledes oplysninger om skibe der kommer vest- og nordfra gennem Adriaterhavet. Den fysiske geografi (d. v. s. verden før menneskene) placerer Grækenland i Europa og svinger om Anatolien hører til Europa eller Asien. Vi konstaterer også at græske kolonier ikke "hører" men er langs Lilleasiens kyster, og iøvrigt langs næsten hele Middelhavets nordlige og sydlige kyster og langs Sortehavets kyster. Sml. også Pernille Carstens, "Det "græske" og det "nærorientalske"- et fælles rum?" i "Det religiøse, det hellige og det guddommelige", Themata 5, s. 14 ff., især 28.

En litteratur der varer nogle århundreder er dog mere karakteriseret af det som den indleder end af startpunktet og startbetingelserne; eller skulle vi sige at den vestlige kristne litteratur er en palæstinensisk litteratur. Vores opgave må være på én gang at rette opmærksomheden på forbindelserne og på forskellene og især vogte os for den slags letkøbte oppositioner mellem det orientalske og det europæiske, som racistiske fordomme og europæisk overlegenhedsfølelse ofte er pakket ind i.

Der er i dag mange som mener at selve distinktionen mellem den græske og alle de andre oldtidskulturer i slutningen af det 18.-begyndelsen af det 19. årh. blev inspireret af den europæiske racisme i begyndelsen af kolonialismens tidsalder. Ved denne indrømmelse føler de at de har rensset deres europæiske dårlige samvittighed (1).

Jeg synes at racistiske og kolonialistiske træk også på dette felt har spillet en rolle, men at to mere afgørende ideologiske faktorer har virket i afsondringen af det græsk-romerske fra det orientalske, udover og ved siden af de helt konkrete videnskabelige erobringer inden for sprogvidenskab og overleveringshistorien fra denne periode (2):

1) Man ønskede at have et andet grundlag for den europæiske kultur end kristendommen eller bedre end kirken, et grundlag der bl. a. kunne forklare den mulighed for verdensliggørelse som kristendommen efter en vis protestantisk teologi indebar (og som kunne tage form af consensus mellem deistiske lærde og naive, men folkeligt ægte bedende piger til Mater dolorosa-billedet, som Grethchen i Faust).

I det "præstefrie" Grækenland kunne også de mere militante liberaler fra de katolske lande, som B. Constant, finde deres ideelle fædreland.

¹ Som man kunne forudse (se Agora 1988-1) er M. Bernal's første bind af *Black Athena (The Fabrication of Ancient Greece 1785-1985)*, d. v. s. påstanden at klassisk filologis fødsel er i sig selv racistisk, det eneste som har været oversat og diskuteret i mange dele af verden. Holdbarheden af hans tese, at Hyksos'er har hersket over Grækenland i to-tre årh. mm. betragtes som sekundær i forhold til de ideologiske gode intentioner. Fjerne er de tider da man sagde "Veritas vos liberabit", nu tror mange at de gode intentioner er nok. Racismen griner og blomster.

² En konkret videnskabelig sandhed er sand også hvis opdagelsen skyldes ideologiske mindre rene interesser og endog fordomme. Det ved vi der beskæftiger os med oldtiden bedre end andre, men alle skulle vide det når de taler om influenza og økonomisk konjunktur uden at tro på astrologien som inspirerede studiet af denne sygdom og af disse fænomener.

2) Den europæiske kultur var i slutningen af oplysningstiden og, efter den romantiske reaktions parentes, også i begyndelsen af det 19. årh. præget af den overbevisning, at det væsentlige i civilisationen var den rationelle, den videnskabelige holdning, der tillod menneskenes herredømme over naturen. Grækerne var de første og de eneste i oldtiden der havde forkastet overtro og mythos og havde helliget sig den nøgne logos-religion. Man skulle derfor genopvække den oprindelige mening i renæssancens historieopfattelse (1), påberåbe sig den klassiske oldtid og fremhæve både den græske originalitet i forhold til orienten og den moderne verdens slægtskab med den klassiske. I modsætning dertil så middelalderen ud til at være den orientalske obskurantismes revanche. Middelalderen skulle i skolerne stå til tjeneste for det nationale og derfor begrænses til de nationale litteraturers barndomstid, mens det europæiske og det formative skulle hentes fra de klassiske forfattere. I kølvandet på denne begejstring for den græske originalitet og modernitet tilskrev man også grækerne de tekniske fremskridt, som havde fundet sted i oldtiden, og som for en stor del skyldtes orientalske kulturer og personer.

Men der er mange måder at tale om denne karakteristik på, som skulle fremhæve den klassiske oldtid på grund af skillelinjen mellem mythos og logos; de motiver som jeg har skitseret ovenfor er dem der var herskende i den periode mellem slutningen af det 18.-begyndelse af det 19. årh., hvor de klassiske studier fik deres første selvstændige omformning. Andre motiver og andre formuleringer kom senere (2).

Hvis nu skillelinjen mellem mythos og logos består i en overgang der har fundet sted én gang for alle inden for den græske kulturhistorie, hvad gør vi så med Homer og alt det der går forud for skillelinjen? "En græsk kouros fra det 6. årh. er mere beslægtet med for eks. et ægyptisk plastisk værk fra Det ældre rige end med de statuer som den arkaiske kunstners efterkommere har skabt i den klassiske og hellenistiske tid. På den anden side er afstanden mellem den højarkaiske Kleobis-Biton-gruppe i Delphi og Myrons klassiske Athena-Marsyas-gruppe større end den mellem sidstnævnte billedværk og hvilkensomhelst rundplastisk gruppe fra renæssancen eller fra de senere århundrede af den vestlige kunst-

¹ I oplysningstiden opfattes renæssancen for første gang som en historisk periode og ikke som en kultur-bevægelse og en litterær begivenhed. Så blev hele historien struktureret i perioder.

² Om en episode mellem de to krige kommer jeg tilbage senere.

historie." Det er Franz Hampls påstand (1). Her kan vi se at et nyt synspunkt tilføjes motivationen for at afsondre Grækenland, som vor kulturs oprindelse, fra orienten: den græske opfattelse af rummet. Men det relevante i vores sammenhæng er at afsondringen sker inden for den græske historie, hvad enten man gør det, som Hampl, for overhovedet at nægte at man kan tale om oldtidens enhed, eller man vil anse denne skillelinje som et væsentligt skridt som nogle grækere tog, men som de også allerede i oldtiden gav videre til kunstnere og videnskabsmænd af alle racer og nationaliteter. En græsk begivenhed af universel, ikke kun europæisk, betydning.

Den sidste opfattelse er dog ikke den som har haft den største tilslutning før for nylig. En meget almindelig måde at beskrive den græske kulturhistorie på har været (og er !!) at bruge den græske genialitet som forklaring på det hele: der må dog have været præmisser i den forrige græske kulturhistorie som forklarer *evnen* til at foretage det store spring. Rigtigt, naturligvis. Men disse præmisser skal så være politiske og kulturelle *begivenheder* (2), som vi skal studere med den største interesse. En forklaring, der placerer alle de senere udviklinger inde i den græske ånd lige fra begyndelsen, ligner derimod Vergils lund ved Lethes bredder, hvor alle de fremtidige romeres sjæle venter på at komme op til verden med hver sin mission og de dertil egnede egenskaber. En forklaring som ikke forklarer (3).

Andre har afvist at tale om græsk mirakel, men har grundigt villet undersøge det arkaiske Grækenland: den græske rationalitet, kerne i det senere filosofisk omformede begreb "arete" og flere andre

¹ F.Hampl, Die Frage der Einheit des Altertums i "Geschichte als kritische Wissenschaft" II, 296. Hampl kritiserer med rette generalisationer som "det græske menneske" og lign. og Middelhavet som indbefattende Mesopotamien, men ender med at nægte mulighed for enhver generalisation i historie, noget som mange overvejede omkring 1966, året for kapitlets første offentliggørelse. Hampl er dog ikke tilhænger af en radikal "historismus", men af en sammenlignende historievidenskab.

² Begivenheder der tillærer evner; social-politiske strukturer der tillader en begivenhed til at være begyndelse til en bevægelse.

³ Eller endog når mystiske højder: Alan J. B. Wace (Companion to Homer, 355) påstår at "den ånd vi mærker i dens (den mykenske kultur efter 1340 f. K.'s) ruiner og monumenter viser den samme sans for ordnende tanke og for plan, som vi finder senere i det klassiske og efterklassiske Grækenlands monumenter. Den samme animus står bag Atreus' skattekammer og Parthenon." Animus, hjertelag, men hvad med kuppelen? sml. også s. 338 f.

begreber har de troet at finde allerede hos Homer (1). Holder denne rekonstruktion af en linear udvikling? og skal hellenismen, kejsertiden, og kirkefædrene betragtes som en tænkning der når til en konklusion?

En anden tilgang til problemet, som i sidste instans næsten falder sammen med idéen om den græske genialitet er K. Jaspers tese om en "aksial tidsalder" (et vendepunkt) i det 8.-3. årh. f. K., den periode hvor de store personligheder (Confucius og Lao-tse, Buddha, Zoroaster og Sokrates), der bryder med traditionen og grundlægger de store religioner og filosofien, lever og virker i Kina, i Indien, i Iran og i Grækenland. Jeg synes ikke at denne filosofiske tese har fundet virkelig genklang i de klassiske studier, skønt man kan finde overfladiske hentydninger til den hist og her (efter recepten for den italienske minestrone: alt er godt til suppen) (2).

Problemet er blevet mere komplekst, men også betydeligt klarere stillet, efterhånden som selve springet fra mythos til logos tabte den tågede karakter af et slogan og blev problematiseret: har det været en overgang én gang for alle? i alle henseender? på alle områder? har det omfattet hele eller store dele af den græske befolkning eller kun en elite? er den græske kultur særligt rationel? Er det først i løbet af hellenismen at det, som kunne se ud som et definitivt skridt, blev glemt? glemt eller bevidst begravet? Og hvem er skyldig i den store kovending i slutningen af oldtiden, de orientalske elementer i hellenismen eller neoplatonikerne? Det er altså vanskeligt at definere den græsk-romerske oldtid udelukkende ud fra værdier som vi i dag kan godtage som uproblematiske; hver gang vi forsøger at definere oldtiden ud fra besiddelsen af nogle af disse værdier, for eks., videnskabelighed, rationalitet, frihed og så videre, finder vi ganske vist eksemplariske udtryk for dem i de græsk-romerske tekster og monumenter, men også det modsatte: vi finder Sokrates og det attiske demokrati som dømte ham til døden, humanitas, ja,

¹ En anmeldelse af W. Jaeger, *Paideia I*, den vigtigste repræsentant for denne retning, er blevet skrevet af R. Pfeiffer, der nedriver tesen og dens forudsætninger: den findes i *Deutsche Literaturzeitung* 1935 (H. 49-50-51) s. 2126 ff.-2169 ff.-2213 ff. Den er ikke med i R. Pfeiffer, *Ausgewählte Schriften*, 1960. Da W. Jaeger i 1959 (*Scripta Minora I*, xxiv ff.) så tilbage på "*Paideia I-II-III*" tænkte han primært på bind I og understregede det historiske i det, uden naturligvis at kunne og at ville nægte den ahistoriske grundidé i værket, der tilstræbte at "igen se oldtiden som et hele", idet oldtiden havde rejst en bygning af evigt gyldige normer. (Min fremhæv.)

² Men se E. Brunner-Traut, "*Frühformen des Erkennens. Am Beispiel Altägyptens*". WB 1990.

men også slaveriet og accept af slaveriet d.v.s. modsætninger og modsigelser, som er interne i den antikke kulturhistorie.

Det er også interessant at kommentere den ovenfor citerede påstand af F.Hampl ud fra en anden synsvinkel. Jeg synes at påstanden indeholder noget sandt, til trods for sin paradoksale form. Men den er ikke hele sandheden, især hvis vi ser nærmere på den. Den ville være fuldstændigt sand, hvis vi antog at der også inden for kunsten er fremskridt og at kunstens udtryksmåde ikke er et valg mellem forskellige mulige former, men én og kun én. Når barnet tegner et hus som det tegner det, med solen, strålerne omkring solen og røg fra skorstenen, er det fordi barnet ikke kan andet. Ud fra dette synspunkt er det klart, hvilken stor betydning man skal tillægge grækernes opdagelse af figuren i rummet: flere muligheder står fra nu af til rådighed for kunstneren. Men er vi autoriserede til at sige at den middelalder-mosaicist, der stiller figurer uden skygger på en gyldne baggrund eller den maler der opstiller små konger og biskopper ved siden af hinanden under en gigantisk Madonnas kappe ikke kunne gøre andet? Hvad vil det egentligt sige: ikke at kunne gøre andet? "Med senantikken går grækernes rumopfattelse *tabt*": skal vi tale om et *tab* eller skal vi sige: "Den senantikke kunstner har *valgt* en udtryksmåde blandt de til rådighed stående og har valgt den traditionelle græske rumopfattelse fra"?

Faren er at en påstand som den ovenfor citerede fører os til en meget akademisk kunstopfattelse, som priser noget i den vestlige kunsthistorie som dog er sekundært, for eks. en særlig tegningskunst, og derudfra betragter for eks. det venetianske maleri eller de franske impressionister som afvigelser, og moderne kunst eller inspiration fra den afrikanske kunst som "entartet" Kunst (1).

Det er altså også vanskeligt at definere oldtiden ud fra smag og holdning til forrige tiders og vores tids kunst og litteratur.

Fra disse vanskeligheder ved at definere oldtiden ud fra nogle værdier og i disse værdier finde det, som afgrænser denne periode i forhold til andre, må vi drage en følgeslutning: vi må netop slå fast at oldtiden ikke har givet os en facitliste, en konklusion, én arv,

¹ Antik orientalsk kunst gav antiklassicistisk inspiration til moderne kunst før den afrikanske: se V. Haas' kapitel i W. Schuller (hrsg.), "Antike in der Moderne" s.71 ff.

ikke er endt med bifald og et *historia docet* (1), men kun har efterladt os mange problemer, åbne problemer, eller også helt modsatte forsøg på at løse et problem. Først og fremmest skal vi derfor henvise til den meget omfattende mængde tekster og monumenter, som indeholder disse modsigelser og denne polemik, til modsætninger mellem selvforståelsen og virkeligheden, til dokumenter og teorier for helt modsatte følelser og smag, til disse umiddelbare eller middelbare udtryk for sociale og politiske modsætninger, for modsatte etiske holdninger: magiske besværgelser og medicinske afhandlinger, Sokrates' Apologi, Aristophanes' Skyer og den attiske demos' stolthed over suverænt at dømmе også over de intellektuelt overlegne, realistisk til stede i samme forfatters Hvepsene. Alle disse monumenter og tekster på kun to sprog er i streng forbindelse, polemik eller bekræftelse, med hinanden på tværs af århundreder: retorik mod filosofi, mytisk indhold mod historie; i kejsertiden allegoriserer Porphyrios Homer og Josephus Flavius polemiserer mod den på basis af Homer byggede historie. Referencerne tværs gennem århundrederne er så tætte, at det er muligt for os til et vist punkt at rekonstruere tabte værker på grundlag af meget sene forfattere og originaler på grundlag af kopier. I disse tætte gensidige referencer består oldtidens enhed, i den mangfoldige samtidige nærværelse af de forskelligste udtryksformer, poesi, drama, filosofi, debatbøger, videnskabelige afhandlinger, religiøse indskrifter, etc. etc. (2) er den karakteristik som afgrænser oldtiden fra middelalderen.

Middelalderen kender ikke denne tæthed af direkte referencer: vi står ikke kun foran en kvantitativ forarmelse, men foran et langsomt forsøg på at skabe et andet referencesystem, en encyklopædisk viden, der endnu ikke er etableret i de århundreder som umiddelbart følger oldtiden. Middelalderen kender ikke den samtidige tilstedeværelse af de forskelligste litterære genrer, og poesien i vesten udtrykker sig mest på de nye sprog. Men jeg synes at denne

¹ Ikke engang alle de, som kan betragtes som sejrherrene, sang om sejren. Gregor den Store pralede over det guddommelige ords sejr over grammatikken, men klagede i sine homilier over Ezechiel over tidernes trøstesløshed. Modstillinger af begrebspar mellem oldtiden og den kristne/moderne verden og den slags skematisme er måske uundgåelige, men de skal i hvert fald have et sandt grundlag, hvilket ikke altid kan siges især om en slags dansk amatørisme, der i stedet for at læse vil være genial. Den fylder hele pladsen i folkeuniversiternes og andre formidlingsinstitutioners programmer, når klass. filologer forsømmer deres pligter, som i Århus.

² Nærværelse på grund både af produktion af nye værker og af reception af ældre.

karakteristik er altafgørende: oldtidens mennesker har følt at der nok var sammenhæng i de fleste manifestationer af oldtidens liv både på det konkrete sociale og politiske niveau og på det teoretiske niveau, men har ikke ment at denne sammenhæng var en udvikling der førte til et mål, en vej afmærket med enten milepæle eller mørke tider og afvigelser fra den rigtige retning, med anticipationer, stadier på livets vej, symboler på det endelige mål. Da den bibelske og kristne historieopfattelse blev den eneherkende, en opfattelse der ser hele verdens og ethvert menneskes skæbne både virkeliggjort og symboliseret i historien (1), gik det gamle referencenettet tabt, netop fordi man ville indføre en jernagtig hierarkisering ud fra en fremmed synsvinkel og et valg på grundlag af eksklusioner, af censur og asketisk foragt. Opgaven var for svær og man tabte bare tråden. (her er der dog forskelle mellem det latinske vesten og det græske østen) (2).

Denne rigdom af sammenhængende tekster er altså efter min mening det mest iøjnefaldende og konkrete bevis på at oldtiden skal betragtes som en enhed og at det betaler sig at beskæftige sig med den som en enhed. Det er også klart at der ikke står en historie-

¹ Når man generaliserer så meget er det altid muligt at finde halvundtagelser. Det er nok at tænke på Vergils Æneiden, på nogle træk i Sokrates-Apologi og Platons 7. brev eller Seneca eller Marc Aurels første bog. Men jeg synes Jakob Balling ("Historierne" i Phønix 16. årgang nr. 4 s. 219) har ret når han skriver om denne enestående tankegang: "Den ville ikke være til stede i den erfaring, der er vores, den europæiske og danske, uden israelitisk-jødisk tænkning og uden det, kristendommen har gjort ved den. Det var i Israel, idéen om en planmæssig, målrettet sammenhæng i et folks historie først kom til udtryk, og det var i oldkristendommen, denne idé dels kom til at gælde et universelt, nationalt ubundet folk, et nyt Israel, og dermed alle folk, dels og navnlig fik skikkelse som en sammenhæng, der kunne og skulle tydes som opfyldelse af al historie i én person." J. Balling citerer Vergils Æneide som eneste analoge fænomen i oldtiden.

Jeg ville måske være endnu mere tilbøjelig til at tage også den negative side af denne tankegang med, for eks. trangen til dogmatik og eksklusion, end J. Balling og til at understrege betydningen af den særlige sammenhæng uden subjekt og uden mål som kendetegner oldtidens selvforståelse.

² Se A. Giardina (red.), "Tradizione dei classici. Trasformazione della cultura", især O. Pecere's kapitel og s. 24 ff. Værket er det 4. bind af Istituto Gramsci's Neapel-kongres om "Società romana e impero tardoantico". Akterne er offentliggjort: Bari 1986. Forskel mellem vest og øst: G. Cavallo, i "Libri, Editori e pubblico nel mondo antico" (red. af samme forfatter) s. 88 ff. især 104 og 119 ff., 130 ff.; A. P. Kazhdan, "La produzione intellettuale a Bizanzio" (overs. fra russisk: Napoli 1983) s. 144 f. og s. 59 ff.

filosofi bag denne rent empiriske definition på oldtiden: den implikerer ikke at hele historie skal periodiseres i betydningsfulde afsnit.

Man vil dog spørge: er det ikke muligt at gå et skridt videre og tage stilling foran denne skov af modsætninger og modsatte holdninger og skelne mellem det væsentlige og det mindre væsentlige og mellem det negative og det positive? Det er ikke bare muligt, men pligtigt for enhver der beskæftiger sig med antiken. Der er tusindvis af bøger, der eksplicit tager stilling til denne problematik, udover den implicitte stillingtagen, der danner baggrund for enhver artikel om endog det mest specialiserede emne. I dette sidste tilfælde skal vi skelne mellem bevidst stillingtagen og ureflekteret opslugning af fordomme og clichéer. På denne sten kan vi alle snuble, men der er desværre perioder i de klassiske studiers historie, hvor denne letsindighed og overfladiskhed synes at være regelen. Men bevidsthed eller ej, en ting er fælles for alle disse stillingtagen'er, at de er ideologisk prægede, at de ikke kan være frugt af en kongres og ikke kan nyde generel konsensus, hvis de er saftige og meningsfulde. Hvis der eksisterer en ideologisk spænding i Danmark og i Europa i dag, så afspejles den også i en tilsvarende spænding i de definitioner på oldtiden som filologer med forskellige ideologiske overbevisninger (eller fordomme) giver. I de tider, hvor ideologierne var solide klipper, var også disse mere indtrængende definitioner på oldtiden forsynet med klare konturer eller endog dogmatiske; i dag hvor nogle ideologier erklæres døde og andre genopståede, hvor nogle taler om "de store fortællingers undergang" og føler sig meget-meget post-altmuligt, vælter ideologierne og de deraf påvirkede opfattelser af oldtiden over hinanden, er konfuse og forvirrede. Er der i dag enighed om hvilke værdier der er værdier, for at sige det groft, og på hvilket fundament, man kan begrunde sin stillingtagen? I denne forvirrede situation henvender nogle sig til antiken, fordi de her tror at kunne finde den enkelhed i problemstillingen og det faste startpunkt for deres filosofiske meditationer, som de savner i nutiden. Det er også et ideologisk standpunkt¹ og efter min opfattelse (ideologisk inspireret, naturligvis!) et forkert standpunkt, fordi det ikke hjælper at flygte fra nutiden og forestille sig en modsætningsfri oldtid, der aldrig har eksisteret.

Men det er ikke her stedet for at begynde en diskussion om disse mere indtrængede og utvivlsomt også mere interessante fremstil-

¹ Om brug og misbrug af de antikke hos mange moderne se G. Cambiano, "Il ritorno degli antichi". Bari 1988.

linger af hvad oldtiden betyder; her skal vi nøjes med at konstatere at den ideologiske spændning angående oldtiden er intern i faget og gerne skulle udmunde i en fagintern debat. Er dét farligt? Farligt er kun den selvglade manglende bevidsthed om implikationerne af alt det man tænker, skriver og siger om antiken. Er dét et tegn på svaghed? Absolut ikke. At oldtiden indgår som et uundgåeligt element i den daglige ideologiske debat er netop beviset på oldtidens relevans for menneskerne, der lever i dag med problemer af i dag. Jeg er derimod bange for at der i Danmark ikke er livlig og skarp dialog nok om oldtiden både indbyrdes mellem antikforskere og med de andre, og at akademisk pænhed i det ene og kynisk ligeegyldighed i det andet tilfælde indpakkes som tolerance; bange for den tilbøjelighed som vi (d. v. s. jeg ikke mindre end andre) har til at danne blok og acceptere en blandning af alle mulige argumenter, reaktionære eller venstre-ekstremistiske, som kan mobiliseres til "forsvar" for det klassiske. Som om vi filologer i Danmark, isole-rede fra resten af Europa, var trængt op i en krog og kun skulle tænke på at overleve på hvilken som helst præmis. Det er ikke en smilende udglatning af de ideologiske forskelle inden for faget, der viser vores fags vitalitet, men derimod en intern debat der ikke indskrænker sig til petitesseer, tekniske problemer eller det berømte internationale niveau, men også er parat til at tage metodiske og ideologiske synsvinkler alvorligt. Har vi en debat af den slags i Danmark? Ikke i tilstrækkeligt omfang i dag, synes jeg, og de ansatser til noget mere livligt af den slags som vi har haft for nogle årtier siden er dækket af et tykt lag forglemmelse og akademisme. De mere indtrængende og engagerede definitioner på oldtiden er altså alle nødvendigvis ideologisk prægede, men dette medfører ikke at de nødvendigvis er vilkårlige. For det første skal man forlange at de er argumenterende, for det andet kan den empiriske definition på oldtiden som jeg skitserede før: oldtiden som en masse sammenhængende tekster og monumenter der viser modsætninger og modsatte holdninger, tilbyde den rolige ankerplads mod vilkårlighed. Det drejer sig om ikke at fremhæve et aspekt så meget, at man glemmer også at tage hensyn til det modsatte, der også har haft sin plads i den antikke verden, måske endog en kvantitativt mere udstrakt plads. Eftersom vi dog ikke kan være helt uenige i påpegningen af hvad der er positivt og hvad der er negativt, når vi udtrykker os i meget generelle vendinger, drejer det sig om helt præcist at analysere i hvilket *forhold* det positive, som fremhæves, står til mindre prisværdige og mindre forståelige sider af det antikke liv og den antikke tænkning og ikke nøjes med en

kompromissøgende nuancering; det drejer sig om at belyse tekster og antikke begreber med henvisninger til det virkelige liv. Vi må vogte os for at få alt det i oldtiden, som ligner nutiden, til i vores fremstilling at være det samme som det der er uden for vores dør; også det som var anderledes og det, som uerstatteligt er gået tabt, er relevant og skal med.

Det er enhver antikforskers pligt at tage disse store problemer op, at danne sig et så facetteret syn på hele oldtiden som muligt, og ustandseligt sætte dette syn til revision og diskussion med andre og med sig selv. Dette alsidige kendskab til oldtiden får man ved at fordybe sig i ét emne, principelt hvilket som helst emne, der næsten altid er i stand til at meddele forskeren generelle synsvinkler, når han først er gået igennem utallige detaljer og forsøger at holde styr på dem. Man kan selvfølgelig ikke komme i direkte kontakt med alle aspekter af oldtiden ved personlig primær forskning; kritisk information og kritisk tilegnelse af andre forskeres arbejde er den anden forskningsform gennem hvilken man skal tilstræbe at være velinformeret og dyrke så mange emner som muligt. At dyrke vil sige f.eks. at blande læsning og læsning igen af antikke tekster og af ældre og moderne kommenterende sekundærlitteratur, og så bagefter ælte det hele. Man tager således stilling til igangværende forskning og til ældre fortolkninger og opfattelser (alle bruger ordbøger og håndbøger, men mange har for nylig antaget den dårlige vane på forhånd at erklære ældre filologiske undersøgelser for forældede ud fra udgivelsesdatum og fra et "realistisk" (i forhold til hvad?) kriterium). Heri består bl. a. den mest almindelige form for det nationale og internationale samarbejde og for interdisciplinært samarbejde i de klassiske studier. Alt det er indlysende, men problemet er balancen mellem forskerens to aktivitetstyper, navnlig i et land af Danmarks størrelse. For der kan ikke være tvivl om at det danske publikum, et publikum på flere niveauer og med forskellige forventninger og behov, er den første og vigtigste modtager af alt det, som danske forskere har at sige om oldtiden, ikke kun inden for formidling i egentlig betydning. Det amerikanske fjernsyn har endnu ikke helt "internationaliseret" det danske folk med serier om ukultiverede folks liv der ser fjernsyn i amerikanske provinsbyer; et dansk sammenhængende kultur-miljø eksisterer og forlanger at vi indtager vores plads inden for det.

Hertil hører den rammende opfordring af H. Bolt-Jørgensen om i forskningen at tage de store problemer op og at give en central plads til de store centrale forfatterskaber, på bekostning af den

forskningstid som man kunne fristes til at anvende til uprøvede marginalområder (1). Jeg kan ikke se hvordan man kan være uenig i denne opfordring (eller skal vi kalde den en høflig kritik?), også hvis man ikke skulle tro at der findes "normdannende" tekster og også hvis man skulle have en mindre klassicistisk tilgang til den antikke litteratur end artiklen synes at vise. Mod kritikken af situationen kunne man eventuelt indvende, at også "marginalia"-forskere underviser om ikke-marginalia-forfatterskaber på universitet og de underviser selvfølgelig på forskningsgrundlag. Alt i alt er dog kritikken og opfordringen rigtig: For at antikfagene skal kunne dække deres funktion i et land af Danmarks størrelse, skal der lægges en vis overvægt på den generelle grundforsknings side på bekostning af den specialiserede primær-forskning. Og også inden for den specialiserede forskning, som principielt kunne koncentrerer på hvilket som helst emne, skal der tages et vist hensyn til centrale emner, der ikke skal forsømmes. Ofre skal altså bringes. Det hænger samme med arbejdsdelingen mellem de ikke mange personer, der i samarbejde skal dække et område, oldtiden, som er lige så stort i Danmark som i langt større lande, et område hvis objektive størrelse naturligvis ikke tillader vilkårlige reduktioner. I denne forbindelse kan en udvidelse af samarbejdet med antikforskere i Skandinavien hjælpe på arbejdsdelingen, i det omfang som værker på et skandinavisk sprog kan cirkulere i hele området og lignende kulturelle præmisser gør det, der bliver sagt i et land, umiddelbart forståeligt og relevant overalt i Skandinavien.

Men når talen er om samarbejde og arbejdsdeling kan en fejlslutning trænge ind, som jeg synes at have hørt ekko af også i Århus-konferencen og som er det virkelige objekt for en kritik som den, som J. Balling fremførte. Fejlslutningen består i at tro at arbejdsdelingen og samarbejdet kan erstatte den syntese og den mest alsidige viden om oldtiden, i et ord den reflektion, om hvad det egentlige objekt for vores studier er, som er pligtig for hver enkelt antikforsker. Eftersom den enkelte ikke kan forske i det hele (og det kan man især ikke, hvis man allerede meget ung kaster sig ind i et

¹ Se H. Bolt-Jørgensen, "Klassisk filologi - status anno 1993" i AGORA 1993-4 s.48, Jeg synes ikke at T. Bekker-Nielsen (AGORA 1993-nr. 4 s. 44) helt præcist gengiver Susanne Høegs intentioner i hendes indlæg under konferencen, der, som jeg husker, var i overensstemmelse med Bolt-Jørgensens. Hun foreslå ikke at opgive eller lade uopdyrkede 5/6 dele af den antikke litteratur, med undtagelse af stjerneområder, hvor et land er internationalt førende.

meget specialiseret område uden at beskæftige sig med omgivelserne og "forældet" sekundær-litteratur og hvis man efterhånden bliver mere og mere monogamt forelsket), så kommer den illusion frem, at det som man ikke "har tid" (!) til at studere, studerer ens danske, skandinaviske eller internationale nabo, og summen af alle vores specialiserede videns-procenter udgør så den ønskede syntese, så at sige, in mente dei (!). Gammel positivistisk fejl. At tro at VIDENSKABEN eksisterer i sig selv, uafhængig og uden for den enkelte forskers hoved, at tro at det at læse er mindre vigtigt end det at skrive. Da jeg var ung student i Pisa, drillede vi Marouzeau-mentaliteten (Marouzeau som synonym for L'Année Philologique): Man slår systematisk op i L'Année Philologique og man finder et antikt værk, som i de sidste år *ikke* har været genstand for en afhandling og så kan man skrive den forventede og definitive monografi om det (2)! Det er sandt at nogle dele, men også kun nogle dele, af den naturvidenskabelige og sociologiske forskning foregår netop på den måde: i den betydning at forskningen udtømmer nogle problemkomplekser og at der ingen mening er i at beskæftige sig med den omfattende detalje-forskning der har bekræftet nogle arbejdshypoteser. Men i den humanistiske forskning, der for det meste består af fortolkende videnskaber, skete indtil for nylig heldigvis det modsatte: forskningen koncentreredes snart på det ene, snart på det andet brændpunkt. Og sådan skal det være hvis samarbejdet opfattes som frugtbar dialog. Naturligvis kan det være praktisk hensigtsmæssigt at to forskere ikke går i gang med den samme oversættelse, den samme langvarige materiale-indsamling og flere andre slags arbejder; i mange tilfælde er kollektivt virke her den rigtige samarbejds måde; men det er farligt hvis man fra disse områder uberettiget udstrækker den slags arbejdsdeling og samarbejdsform til områder, hvor den kan ligne et ønske om ikke at forstyrre andre og ikke at blive forstyrret i sin egen hortulus conclusus, eller et forsøg på at slå oldtidens levende legeme i stykker og bortlicitere stykkerne efter de til rådighed stillede finansielle ressourcer.

Det ville være at efterligne katten omkring den varme grød, hvis jeg ikke her talte eksplicit om den meget store interesse som danske

¹ Det har altså intet at gøre med et lands størrelse.

² Til denne satiriske fremstilling af en akademisk praxis svarer den alvorligt mente metodik for eks. i L. Laurand, "Manuel des Études Grecques et Latines" III, s. 872-877. Laurands håndbog er tidstypisk (4. udg. 1938, revideret 6. udgave 1958)

filologer i de seneste år har vist middelalderen, renæssancen, receptionen og filologiens historie, marginalia altså, siger nogle. Kritikken, der kom fra vores kolleger på gymnasierne var faktisk rettet mod det. Det, som man kan høre eller læse i andre sammenhænge fra samme kilde, er sædvanligvis skarper. Mærkeligt er det, at mange blandt de gymnasielærere der endnu har kræfter til at forske, også har valgt lignende emner som deres studieobjekt. De forklarer at deres valg har været bestemt af den beskedne tid, de har til rådighed. Hvis vi ser på de skandinaviske lande, hvor de klassiske fag næsten er forsvundne fra gymnasiet, mærker vi en tilsvarende overvægt af interesse for middelalderen og disse andre områder som nogle altså kalder marginalia.

Jeg vil først notere to ting, som jeg ikke behøvede at fortælle, så indlysende de er; men ikke alle Agora-læsere var til stede under konferencen. 1) Middelalderen, receptionen og så videre *skal* studeres; man kan evt. diskutere hvordan og hvorledes, men man må ikke betragte disse områder i sig selv som marginalia til det klassiske. 2) At en forsker mere eller mindre organisk forbinder interesse for det klassiske med interesser for andre områder, iøvrigt ikke kun områder der har tilknytning til græsk og latin, vil jeg ikke betegne som en privat sag, fordi en underviser ikke kan have hemmelige motiver, men det er dog en personlig sag, ofte en personligt berigende sag, som alle skal være glade for.

Men når man har sagt det, så er der dog meget tilbage at sige og at være bange for. Det er naturligvis ikke farligt af praktiske grunde at definere det, som beskæftiger mange personer der arbejder på samme sted, ved at henvise til noget så generelt som det græske og latinske sprog og alle de tekster som er skrevet på disse sprog, skønt man gerne ville at vores studier også på det praktiske plan skulle have en mere indholdsmæssig og præcis definition inden for Humaniora og over for den offentlige mening. Også kinesisk, indisk og arabisk er århundredgamle kultursprog, men de har i de europæiske universiteter, mellemskoler og gymnasier en anden stilling end Græsk og Latin, og Græsk og Latin ville ikke have haft og ikke have den privilegerede stilling, de har, på grund af en spredt læsning af nogle tekster skrevet på disse sprog uden historisk sammenhæng og en vis kanon. Netop receptionsstudiet forsyner os med denne overbevisning. Det er altså på undervisningssiden at en definition af den slags kan blive farlig, bl. a. i forbindelse med uddannelsen af kandidater der skal videreføre den danske klassiske skoletradition under meget vanskelige forhold, en tradition der er betingelsen for vor stilling i den nationale kultur og på universite-

terne. Det drejer sig naturligvis ikke kun om studietrinstilvækstkvoter. På forskningssiden består faren i en uforpligtende holdning over for det, som skaber sammenhæng, nemlig oldtiden, middelalderen, receptionen (1), men i allerhøjeste grad over for oldtiden, der overhovedet ikke har andre steder at være, hvis den taber sin berettigede trone hos os. Faren består i opgivelsen af det særlige samarbejde (d. v. s. assimilation af hinandens forskning) der skal eksistere mellem klassisk filologi, antikhistorie og klassisk arkæologi, som gerne må være af principiel karakter og ikke reduceres til benyttelse af de andre fags resultater, som det nødvendigvis sker med de andre discipliner, når vi koncentrerer os om ét emne.

Midt i en broget og stor tilbudsbuket kan det godt ske at store dele af oldtidens litteratur ikke er til stede. Det vil kunne afhænge af den lærer, der er bortrejst eller er syg eller har orlov, når et institut er beskrevet udelukkende ud fra interesserne hos de medarbejdere, der er beskæftiget på det, og ikke klart påtager sig et formål. Kunne det ikke opfattes, som om en reduktion af instituttet ikke medførte bortskæring af et uundværligt fagområde?

Antikke tekster er også studeret af filosoffer og litterære kritikere, og det er frugtbart at se disse tekster ud fra den filosofiske og litterære problematik og inden for den største historiske sammenhæng. Vi har absolut ikke monopol på de antikke tekster, men vores forskningstradition er det at se alle oldtidens aspekter i en sammenfattende problematik. Jeg synes at en definition på grundlag af instrumenter, skrivemaskinen i stedet for det som er skrevet på skrivemaskinen, placerer sig i en neutral midte og hverken har de skarpere metodiske fordele af den ene eller de sammenfattende fordele af den anden synsvinkel.

Jeg ved udmærket at situationen på de tre institutter nu, på grund af personerne, af deres kompetence og overbevisninger, på grund af studieordningerne og tusind andre ting er så forskellig fra de farer som jeg beskriver at man vil finde mine bange anelser for uberettigede, måske latterlige. Jeg vil gerne le med. Men jeg taler netop om utilsigtede følger af det billede af os selv, som vi giver det danske publikum og af en praksis som i fremtiden måske ikke kan finde samme modstandskraft som i dag, og om fremtidig genera-

¹ En stor del af den moderne litteratur (den største del i de germanske lande indtil midten af d. 18. årh.) er skrevet på latin. Det er kun de latinkyndige der kan gøre denne litteratur tilgængelig for det uvidende danske publikum. Også receptionen i denne meget udstrakt betydning af ordet kræver et sammenhængende studium.

tioner, som vokser op i de rammer, som vi sætter i dag, generationer der måske vil tage disse rammer helt bogstaveligt. Hvad vil der ske under det pres som vores fag mere og mere vil blive udsat for, i Danmark i navn af "de moderne tider", i Europa under inspiration fra OECD-bureaukraterne, på universiteterne i anledning af rationaliseringer og besparelser? Det er ikke kun os som bestemmer, men også de andre som har fået et bestemt billede af os. Hvad vil der ske under det pres som vil komme fra filologernes egne og andre universitetsforskeres ambitioner og finansieringssult, en sult der objektivt vil støtte de kræfter, som ønsker at grave en uoverskridelig kløft mellem specialiseret forskning og uddannelse af professionelle forskere på den ene side og almindelige kandidaters seriefabrikation på den anden side? Man skal selvfølgelig ikke være bange for definitioner på papiret, men jeg indrømmer at være bange for tilbøjeligheden til at teoretisere og retfærdiggøre alt muligt a posteriori. Når jeg ikke kan sove om natten, foresvæver der mig noget, som nu kaldes et scenario, men som en kender af *commedia dell'arte* ville kalde et mareridt: det er sket, at Ole Lukøje har integreret vores fag i et stort institut eller storcenter med den hensigt at spare på sekretariats- og fotokopi-udgifter; de antikforskere der lever til den tid udpønser så a posteriori forskellige pastiche-kombinations-uddannelser alt efter de fag som er repræsenteret i institutionen, og teoretiserer helt specielle eksistensbetingelser for oldtiden og middelalderen, som var to perioder i de uoplyste gamle dage, da der var to institutter, men som senere blev til en grænseløs og ubestemt størrelse inden for den historie som gælder i det rationaliserede center.

Klassisk filologi er et meget internationalt fag: det betyder at arbejdet med bare at være orienteret i den enorme produktion som udkommer i tidsskrifter og bøger er meget stort og at det bliver mere og mere vanskeligt at udvælge det væsentlige og nyttige fra resten. Klassisk filologi i Skandinavien nyder også stor prestige for virkeligt at være internationalt orienteret og åben til alle sider. Men i de seneste tider har en perverteret tankegang vundet mere og mere indpas i de humanistiske videnskaber i hele verden. Det begyndte måske som et forsøg på at konkurrere med teknologiske institutter og naturvidenskaberne om statens bevillinger: man skulle overbevise politikerne om at der var prestige, økonomiske fordele og eksportmuligheder forbundet med den humanistiske forskning; man er nu nået til det punkt hvor mange humanistiske forskere selv tror på disse argumenter og vurderer deres personlige bidrag til

den internationale forskning som en patriotisk indsats og en vigtigere del af deres forpligtelser end formidlingen af det nye som foreslås inden for den internationale videnskabelige debat. For at bruge det kommercielle sprog som Bertel Haarder har introduceret i universitetsdebatten, er forskningsekporten i dag vurderet meget højere end importen. Ekstraordinær financier støtte er der kun håb om for projekter af den slags; den systematiske finansiering af grundforskning ved universiteterne bliver skåret ned til fordel for den forskning som praler med international prestige og den slags. Denne perversitet er dog virkeligt international. Det kan man allerede se ved at blade i ikke så få tidsskrifter; endnu tydeligere ved at kikke bag om og nærmere på de citater og de computerstyrede enorme bibliografier. Nu skal naturligvis personlig prestige og ambition og også en nations berømmelse for højt niveau og strength have sin naturlige plads; men principielt må vi fastholde at argumentet international prestige overalt, også inden for naturvidenskab og medicin, er uvedkommende, hvis vi ønsker at bevare en etisk holdning inden for forskningen. Jeg behøver ikke at nævne de velkendte degenerationsepisoder, der alligevel ikke kunne været sket for de ikke pressefæhige humanistiske videnskaber, men den før beskrevne fordrejning af vores opgaver er slem nok. Politikerne bærer deres del af ansvaret, men vi kan ikke opfatte os som uskyldige hvis vi ikke beviser hvordan det i sandhed står til med forskningens internationale karakter. Den største fare er at det pludseligt går op for folket, at en humanistisk forskning, hvis vigtigste funktion påstås at være at eksportere forskningsresultater til andre lande, der bruger dem lige så lidt som oprindelseslandet, godt kan undværes.

Jeg vil gerne vende tilbage til et tidligere punkt i denne kæde af betragtninger og jeremiader: den empiriske definition på oldtiden, som jeg mente alle kunne acceptere som startpunktet for videre definitioner, er meget forskellig fra den retoriske definition, man fremførte i renæssancen, men de kronologiske grænser, som man tegner ud fra denne definition, svarer nogenlunde til dem, man tegnede i renæssancen ud fra den anden.. I samme renæssance var der også en juridisk definition på grænsen mellem oldtiden og den "gotiske" middelalder, men grænsen var dog den samme som inden for andre definitioner. For så vidt oldtiden er blevet defineret som en enhed, er det faktisk altid den samme periode som studeres og bevarer en privilegeret stilling i uddannelsesvæsnet og i kulturen. De forskellige motivationer for at studere oldtiden blev derudover

blandet i tidens løb og ikke altid på en meningsfuld måde. Det som interesserer mig her er at denne kontinuitet ud over at være et argument for at give oldtiden og receptionen af oldtiden den plads de fortjener inden for *humaniora*, også er et argument for at betragte oldtiden som en enhed. En enhed så at sige af passiv art, fordi oldtiden som helhed har været objekt for studier, eller bedre har været i centrum af den humanistiske dannelse. Man kan derfor ikke eliminere den humanistiske dimension fra oldtidsstudierne. Hermed mener jeg den holdning til de antike tekster som moralske inspirationskilder og gentagen anledning til æstetisk oplevelse, altså den holdning som stammer fra de første humanister. Kun ganske få filologer, og jeg ikke blandt dem, ville i dag definere oldtidsforskning alene ud fra disse humanistiske værdier, med udelukkelsen af den kritiske og af den historiske dimension som følge. Men jeg synes det har været rigtigt med motivationer hentet fra denne humanistiske erfaring at finde den rent historistiske opfattelse af oldtiden fattig og stum. Det var den opfattelse der var interesseret i grækerne fordi de havde været de første der etc. etc. Den historiske prioritet var værdifuld nok for en forskning der ville være upartisk og endte med at være ligeglad eller lammet. Litterær kritik var betragtet som subjektiv. Man kan godt forstå W. Jaegers generations reaktion mod denne opfattelse i krisestemningen efter den 1. verdenskrig, også hvis man ikke kan acceptere hans og de tyske nyhumanisters forsøg på en humanistisk restauration. Mellem de to krige var studierne i de orientalske kulturer kommet til forståelse af de mange forbindelseslinjer der knytter den græsk-romerske verden til orienten og mange antikforskere havde overvundet den opfattelse af to modsatte verdener som herskede inden for filologien i det 19. årh. Denne nye opfattelse fandt udtryk i ændringen af titlen og planen for *Handbuch*, der nu skulle omfatte *Altertumswissenschaft*, ikke kun *die klassische Altertumswissenschaft*. Men nogle forestillede sig også at tiderne krævede at klassisk filologi med sin humanistiske dimension blev erstattet af denne overordnede historiske videnskab. Der er dog en forskel på få tekster på mange sprog, der skulle læses i oversættelse som appendix til sekundærlitteraturen og de græske og latinske tekster som er blevet læst og nydt i århundreder som tekster, ikke som kilder. Det var derfor rigtigt, synes jeg, at afvise også denne form for total fjernelse af den humanistiske dimension. Hvordan går det med alt dette idag? Temmelig godt, synes jeg, hvis vi retter blikket mod filologernes intentioner, som her også er hjulpet af en vis almindelig holdning (økologisk bevidsthed, den etiske

debat). Meget dårligt, hvis vi ser på mange af de føromtalte tendenser også i lyset af denne problematik om humanismen. Det er nødvendigt at vi atter og atter fastslår at størstedelen af de humanistiske videnskaber og klassisk filologi i særdeleshed ikke udelukkende kan reduceres til problemløsning, således som forskningsburokraterne så gerne ville; lad os bare bruge *ordet* projekt og projekt-orienteret undervisning; men lad os huske at vi ikke kun læser tekster for at løse problemer i vores projekt, men at vi læser og fortolker tekster og gerne henter vores problematik i teksterne selv eller i samspil med teksterne.

Det religiøse, det hellige og det guddommelige I

Forholdet mellem de orientalske religioner
og den græsk-romerske religion

Themata 5

Foredragene fra fællesugen 1993

Themata 5 & 6

I disse to numre af Themata har Agora offentliggjort de foredrag, der blev holdt under fællesugen februar 1993.

Fællesugens tema var

Det religiøse, det hellige og det guddommelige

med undertitlen: 'Forholdet mellem de orientalske religioner og den græsk-romerske religion', og det er også titlen på de to hæfter af Themata.

Hæfterne er på hver 60 sider og har følgende indhold:

Jens Peter Schjødt: Det 'hellige' i religionsvidenskaben

Pernille Carstens: Det 'græske' og det 'nærorientalske'

Ittai Gradel: Religion og romersk religion

Ole Thomsen: Grækerne ler ad deres guder

Lars Albinus: Græsk shamanisme?

Erik Ostenfeld: Platons myter

Peter Steensgaard Paludan: Renhedsforestillinger i den antikke jødedom

Giuseppe Torresin: Forholdet mellem klassisk filologi og religionsvidenskab - historisk og kritisk set

Kan man ikke selv hente hæfterne, kan man få dem tilsendt ved at sende enten en svarkuvert (22 cm. x 15 cm. (C5)), frankeret med 8,75 kr., eller kr. 12 i frimærker til:

Agora-redaktionen
Institut for Oldtids- og Middelalderforskning,
Aarhus Universitet, bygn. 323,
8000 Århus C

Horatius travestitus

af Christian Morgenstern (tysk digter, 1871 - 1914)

De følgende digte er travestier af digte af Horats. Der udloves en belønning til dem, der inden næste nummer (se deadline andetsteds i bladet) mener sig i stand til at bestemme, hvilke digte Morgenstern forholder sig til, og meddeler redaktionen deres bud.

Tekst A:

Die Sie Wind und Wetter nicht scheuten, Emma,
als wir neulich Ihrer Person bedurften
und in Todesängsten ich dreimal Ihnen
telephonierte -

wolln Sie für den Winter ein Klafter Brennholz?
Darf ich Ihnen Schinken und Wein zuschicken?
Ausgestanden hab ich ... ach, Frau! wie bin ich
Ihnen so dankbar!

Tekst B:

Wenn die Bürger mir ein Monument stifteten,
ob aus Gips oder Holz, Erz oder Marmelstein,
- Sommers sonnt es sich froh, kinderwagenumringt,
Winters baut man ein Dach drüber aus Papp' und Stroh -

kann man eins gegen zehn wetten: Der Zahn der Zeit
nagt so lange daran, bis es in Trümmer fällt.
Darum lob ich mir das, was ich mit eigener Hand
in der Weltpoesie ewige Tafeln schrieb.

Nimmer werd ich vergehn; blühen, solange mich
ein Magister durchs Tor eines Gymnasiums trägt
und die Klasse mit mir würdigen Schritts betritt
und voll tiefen Verstands mich seiner Prima preist!

Überall, wo der Mensch klassische Bildung pflegt
wird man fordern von ihm, daß er horazfest sei.
Habe mich darum auch redlich genug geplagt!
Reicht mir neidlos den Kranz, der meiner Kunst gebührt!

Epigrammer af Filodem fra Gadara.

oversat af Simon Laursen

4 Gow-Page (*Anthologia Palatina* 5, 46)

'Hej, du!' - 'Goddag.' - 'Dit navn er ...?' - 'Og dit?' - 'Det er ikke
noget at nævne endnu!' - 'Enig igen!' - 'Har du travlt?' -
'Altid til tjen'ste, den herre!' - 'Måske du vil komme og spise
hjemme i dag?' - 'Som du vil!' - 'Godt, så - hvor meget bli'r
dét?' -
'Intet i forskud!' - 'Dét var dog sært.' - 'Du betaler så meget
det som jeg laver er værd.' - 'Gode betingelser, de.
Slaven kan hente dig - hvor?' - 'Du kan spørge dig frem.' - 'Og
hvornår så?'
'Tiden bestemmer du selv.' - 'Nu med det straks!' - 'Så vis
vej.'

12 G.-P. (*AP* 5, 132)

Åh, hendes fod - hendes ben - hendes (ak, fortabt og med rette)
lår - og nu balderne der - åh, hendes hofter og skridt -
så! hendes skuldre og bryster, den hals, hun har, hendes nakke!
Hænderne, øjnene der (det bli'r for meget, det her!) -
åh, hendes glidende smukke bevægelse, kysset, hun gi'r mig
dybt og længe, og så (dræb mig! jeg dør!) hendes ord ...
Godt nok er Flora jo oskisk og kender intet til Sapfo:
Perseus' Andromeda var, husker jeg, indisk tamil!

17 G.-P. (*AP* 11, 41)

Snart sig nærmer min alders syvogtredivte åring -
syvogtredive ark flåede ud af mit liv.
Allerede der spreder sig hvidlige lokker i håret:
kære Xanthippe, de bær bud om en visere tid.
Stadig jeg elsker din sang og jeg holder stadig af fester,
inderst en umættet ild brænder i hjertet så hed.
Muser! Så sæt dog så hurtigt I kan et punktum på denne,
denne galskab i sind, mægtige guder, I gi'r.

Fornylig fik et antal mennesker, der bl. a. tæller mig, et brev fra et par religionshistorikere i Århus, hvor der straks i begyndelsen med fede typer stod:

Om en eventuel oprettelse af et Vilhelm Grønbech-selskab

Strengt taget var jeg forberedt. Den ene af de to religionshistorikere, Per Bilde, havde ringet og spurgt mig, om jeg var interesseret i at være med ved oprettelsen af et sådant selskab, og det er jeg. Jeg var derfor heller ikke overrasket over det forslag til formålsparagraf, som Per Bilde og Johannes Adamsen (den anden religionshistoriker) havde formuleret:

Det Danske Grønbech-selskab har til formål at fremme studiet, tolkningen og drøftelsen af Grønbechs bidrag til og placering i dansk videnskab og kulturliv.

Grønbech (1873 - 1948), professor i religionshistorie i København i en menneskealder, var en meget central figur i den - og her skal man passe på sine ord - 'antirationalistiske' linie i dansk humaniora og dansk kultur især i trediverne og fyrrerne. Hereticanerne tog ham til sig; derved er meget sagt. Det giver sig selv, at ikke alle elskede ham - ganske særligt ikke dem, der ikke var 'ir-' eller 'antirationalister'. Hans forhold til mange på universitetet var alt andet end hjerteligt (han ikke ligefrem elskede klassiske arkæologer), men han havde også mange støtter, og han støttede også mange. Blandt klassiske filologer var hans

forhold til William Norvin fortræffeligt (Grønbech skrev forordet til 'Fra Hellas til Frue Plads', en samling af Norvins mindre arbejder), og Povl Johannes Jensen forholdt sig nærmest kultisk til ham (synligt overalt i PJJ's forfatterskab, udtrykkeligt sagt f. eks. i 'Frie Ord' 3 (1948), 193 ff.).

Netop det kultiske var en anstødssten. Grønbech havde i de senere år af sin akademiske løbebane altid kolossale auditorier, og mange af hans tilhørere var rene moonies - ville man have sagt i dag. En mand som Per Krarup, der var ærligt interesseret i Grønbechs tanker, tog noget afstand fra denne kultiske dimension (se f. eks. Krarups selvbiografi, 'Fra mit livs rejse' (Kbh. 1976), 66 ff.). Mange, særdeles mange, akademikere må have haft det på den måde.

Andre brød sig aldeles ikke om Grønbechs tankesæt og stil, men tog ikke offentligt stilling. Franz Blatt skal have været af den type, hovedrystende, men på afstand.

Hvem der ikke kunne tie stille, var naturligvis Hartvig Frisch, klassisk filolog og socialdemokrat og dermed rationalist. Helt specielt foretog Frisch et hovedkulds angreb på Grønbech i en dobbeltkronik i Socialdemokraten i 1942, 'Vilhelm Grønbechs Metode og Tendens', som siden udkom i hans 'Tænkt og talt under Krigen' (Kbh. 1945), ss. 28 ff. Der er tale om såvel en afvisning af Grønbechs resultater som af det 'budskab', Grønbech havde (og som f. eks. hereticanerne var så begejstrede for). Om Grønbechs fremstil-

ling af det homeriske samfund siger Frisch (s. 32 - 33):

Jeg vil ikke nægte, at den giver et Billede af et Ideal, der har foretvævet en Digter (i dette Tilfælde to: Homer og Pindar), men jeg benægter, at den giver et Billede af en Virkelighed, altsaa af Mennesker, som de virkelig har været paa et givet Tidspunkt i Historien.

Hvad Frisch særligt savner, er en inddragelse af Hesiod i Grønbechs fremstilling - han antyder, at Grønbech udelader noget negativt om den tidlige græske tid for at kunne tegne et skønneri af den. Frisch ser i alt dette en tendens, han beskriver som følger (s. 33):

Kortest kan denne Tendens udtrykkes som en *Foragt for den moderne Kultur*, hvorved det Fortidsemne, der behandles, kommer til at lyse med saa meget des større Glans. Det, Grønbech særlig vender sig imod i den moderne Kultur, er Individualismen, hvorved Individet er løst fra Forbindelsen med Slægt og Samfund, den mekanistiske Natur- og Sjælelære, den falske Sentimentalitet, Protestantismen, Romantiken og den nedarvede dualistiske Opfattelse af Sjæl og Legeme.

Den foragt føler jeg også hos Grønbech, skønt han benægtede, at han hadede den moderne verden ('Man kan ikke hade sig selv', skal han have sagt), og jeg kan ikke bedre godtage den, end Frisch kunne. Mange år efter dette skriver J. Prytz-Johansen i sin bog 'Religionshistorikeren Vilhelm Grønbech' (Kbh. 1987) et appendix, 'Hartvig Frisch

om Vilhelm Grønbech og græsk filologi', der skal gendrive Hartvig Frisch på nogle punkter, hvor han har kritiseret Grønbech 'på den reelle måde at det drejer sig om enkelte bestemte spørgsmål' (s. 177). Intetsteds kommer det frem, at Frisch havde anderledes generelle ting i posen, men det var måske ikke 'reelle' ting. Men det er jo netop det, det er. Frisch var klar over, at det, der er i spil med hans opgør (for det er sådan et, der foregår) med Grønbech var af dybt grundlæggende principiel karakter. 'Metode og Tendens', s. 37:

Der er to forskellige Maader at anskue Verden paa: den syntetiske og generaliserende, der gaar i Højden og i Dybden, og den analyserende, der som Grundprincip antager *irreducibel Pluralitet*, hvad der for 100 Aar siden her i Europa kaldtes Positivism.

'Positivism' er jo et fy-ord i vore dage, og det er ikke klart, hvad Frisch rigtig mener med ordet her, men derfor kan den diskussion, som Frisch i virkeligheden lægger op til, jo godt være rigtig. Grønbech søgte et folks 'sjæl' eller dets 'religion'; med ordet religion mente han noget, de fleste vel hellere havde kaldt 'kultur'. Hans metode bestod i at opnå en sådan indlæsthed i 'kilderne', at man kunne opnå en slags mystisk skuen af den verden og de mennesker, der havde frembragt dem, af 'dybderne' i dem. Anderledes som bekendt Frisch; de berømte ord, der indleder Frisch's kulturhistorie (Kbh. 1928): 'Kultur er Vaner' er virkelig meget programatiske. Frisch ville gerne kunne skille tingene og se dem hver for sig; Grønbech ville have store helheder.

Med parret Frisch og Grønbech har vi en glimrende antitese, inden for hvilken man kan diskutere målsætninger for humanistisk videnskab og dermed følgende tilladelige metoder. Den kritik af Grønbech, Frisch rejser, er ikke skarpere eller grovere end den kritik, Grønbech rejste mod folk som Frisch; den er ikke sværere at håndtere end så meget andet; og den er langt det mest væsentlige ved mødet mellem disse to åndspersoner. Prytz-Johansen burde bestemt ikke have 'glemt' den.

Der er i øvrigt en anden grund til, at tanken om et Grønbechsselskab ikke kunne komme bag på mig. Efter en periode af relativ forglemmelse er Grønbech tilsyneladende ved at dukke lidt op til overfladen igen. Prytz-Johansens bog er kun én af flere publikationer i de senere år. Tage Hind har viet den første tredjedel af sin bog 'Enten-Og-Eller' (Viby J. 1988) til mindet om Grønbech, og i forbindelse med hellenismeinitiativet (hvor Per Bilde som bekendt også er centralt placeret) er der blevet talt ganske meget om Grønbech.

Af gode grunde, selvfølgelig. En af Grønbechs mest centrale bøger er 'Hellenismen', oprindeligt udkommet i 1939/40 i to bind, men siden trykt i forkortet udgave i 1954. Hellenismen er for Grønbech Europas syndefald, den tid, hvor spontaneiteten i folkets sjæl (Grønbechsk frase-ring) går tabt. I årene, der fulgte, skrev Grønbech videre på grækerne, og de blev til de fire bind 'Hellas', før projektet gik i stå. Grønbech sporer i disse bind udviklingen fra det homeriske samfund, et vaskeægte Grønbechsk 'ættesamfund', over 'revolutionstiden', hvor borgeren erstatter adelsmanden og pengeøko-

nomien begynder at trænge sig på, til tærsklen af hellenismen, hvor figurerer som Platon kæmper for at redde, hvad reddes kan, af det stolte 'gamle' Grækenland. Navnlig bindet om Homer er bestemt en stor oplevelse (men, som Frisch siger, vist en noget nedkortet sandhed), med de lange forsøg på at skyde sig ind på de homeriske ords konnotationer. Grønbech er bedst, når han skriver om 'primitive' samfund; det er dér, han føler sig hjemme. Et indtryk - men ikke mere end det - giver Grønbechs lille posthume bog 'Lyset fra Akropolis' (Kbh. 1950, flere genoptryk).

Efter sine tidlige 'religionshistoriske' bøger om 'For folkeæt i oldtiden' (1908 - 1912; også genudgivet flere gange, heriblandt flere oversættelser) var det da også den primitive religion, der fik Grønbechs trykte opmærksomhed, med en lille bog 'Primitiv Religion' (Stockholm 1915; adskillige genoptryk med tilføjelser af Torkil Kemp), der ofte (og med rette) regnes for et af hans mester-værker. Det er en frisk lille bog, der rummer et væld af skarpe sideblik, og tegner Grønbechs overordnede begreb om det, der kendetegner 'Primitiv Religion'. Titlen er på en måde misvisende; Grønbech troede ikke, udoverne af disse religioner var 'primitive', og han troede ikke, man kunne samle alle religioners træk til en enhed: hver religion havde sit særpræg, hver måtte studeres for sig. Men 'Primitiv Religion' er alligevel en god port ind til Grønbech som helhed. Vil man forstå Grønbech som helhed, må man dog læse hele produktionen, forstår jeg. Da de færreste (og heller ikke jeg) har præsteret det (for der er meget), kan man læse det, man skal bruge (f. eks., for klassiske filologer,

'Hellenismen' og 'Hellas', eller bare 'Lysen fra Akropolis') og Grønbechs 'Religiøse Strømninger i det nittende Aarhundrede' (Kbh. 1922), der rummer hovedtrækkene af Grønbechs 'kulturøpger'. Kan man ikke overkomme det, kan man læse Grønbechs dobbeltkronik til Nationaltidendes aftenudgave den niende og tiende marts 1922. Jeg havde en overgang den plan at lade denne dobbeltkronik, et par andre stykker af Grønbech og nogle filologiske Auseinandersetzungen med Grønbech trykke i et lille hæfte. Måske det er tid at gøre alvor af planerne.

Set ud fra et filologiske synspunkt er der måske også finesse i en undersøgelse forholdet mellem Martin Persson Nilsson, der stort set samtidigt med Grønbech skrev et par bøger om primitiv religion: 'Primitiv religion' (Stockholm 1910, 2. udg. 1923) og 'Primitiv Kultur' (Kbh. 1925). Den undersøgelse er ganske vist mere 'internt' faglig end konfrontationen mellem Grønbech og Frisch. Måske man burde stifte et 'Frisch-selskab' også - bare for at holde balancen. Frisch er også ved at vende tilbage til scenen.

Men der er mange andre opgaver at forfølge i arbejdet med Grønbech end den - hvis man håber på en definitiv konklusion - ret udsigtsløse konfrontation med Frisch. Et virkeligt desideratum i arbejdet med Grønbech er et studie i hans terminologi. Der findes, som bekendt, specialordbøger til alverdens figurer (herhjemme f. eks. til Kierkegaard), og en sådan ordbog til Grønbech - der bl. a. skulle spore en evt. udvikling i hans begrebsapparat - ville være en virkelig velsignet ting. Utallige er de, der er løbet sur i Grønbechs ord. Ordflom, vil nogle sige; jeg selv er ikke fri for den for-

nemmelse. I visse passager gør Grønbech mig ligefrem sprogligt søsyg.

Heldigvis indskærper initiativtagerne til Grønbechselskabet, at det ikke er hensigten 'at virke for at etablere en gruppe af indforståede Grønbech-dyrkere og -disciple.' Jeg er ikke en Grønbech-discipel, som det vist også fremgår af det ovenstående. Men jeg glæder mig til den stiftende forsamling i selskabet, der skal holdes *fredeag d. 18. februar*, om ikke for andet, så fordi den liste over deltagere, jeg har set, er meget interessant. Listen synes godt nok at have en vis overvægt af mennesker, der må være noget oppe i årene. Men med tiden kan der vel ændres på det. Initiativtagerne foreslår det udtrykkeligt optaget i formålsparagraffen, at

Som medlemmer kan optages enhver, som kan tilslutte sig dets formål.

Der bliver forhåbentlig mange - også klassiske filologer.

Simon Laursen

Alt andet

Kristine Jakobsen, <i>Was ist für den Philolog eigentlich möglich?</i>	17
Hans Balling, <i>Philologie als strenge Wissenschaft</i>	19
Giuseppe Torresin, <i>En fjerdedel sandhed</i>	26
Hanne Roer, <i>Mere om tværfaglighed; endnu et opråb til O&M</i> ..	30
Giuseppe Torresin, <i>Skal oldtiden betragtes som en enhed? Og hvorfor?</i>	34
Christian Morgenstern, <i>Horatius travestitus</i>	55
<i>Epigrammer af Filodem, oversat af Simon Laursen</i>	56

I anledning af

Simon Laursen, <i>Om en eventuel grundlæggelse af et Vilhelm Grønbech-selskab</i>	57
---	----

Kludreklummen

I sidste nummer faldt desværre ordene 'Fortsættes i næste nummer' efter Giuseppe Torresins 'Skal oldtiden betragtes som en enhed' (etc.) ud.

Redaktionen beklager.

Ligeledes i sidste nummer manglede nogle væsentlige ord i undertitlen til Ittai Gradels 'Was will der Philolog'. Den rette ordlyd af undertitlen var: 'Åbent brev til lærerne og de studerende ved O&M'.

Redaktionen beklager.

